

ĮVYKIAI, PROBLEMOS, NUOMONĖS

SUPRASTI LENKIJĄ – Petras Maksimavičius	3
LENKIJOS TAUTINĖS IR ETNINĖS MAŽUMOS – SVARBIAUSI TAUTINIŲ IR ETNINIŲ MAŽUMŲ BENDRUOMENĖMS RŪPIMI KLAUSIMAI	5

KULTŪROS BARUOSE

POEZIJOS PAVASARIS... VASARĄ – Jurgita Stankauskaitė	8
TIK LAISVI UŽAUGAM DIDELI – Irena Marcinkevičienė, Jan Herman, Jonas Vaičiulis	10
ŽOLINĖ – MARIJOS MUMS PARODYTAS TAKELIS Į DANGŲ – Kun. Kęstutis Žemaitis	15
ŽOLINĖS VAINIKAI	17
GAMTOS VEIDAI	20

MŪSŲ INTERVIU

KAS MUS JUOKINA? – Jurgita Stankauskaitė	12
---	----

IŠ MŪSŲ PRAEITIS

ASMENS DOKUMENTAI LIETUVOJE XX A. – Gintaras Lučinskas	22
KLAUSIMAS PRAEIČIAI – Eugenija Pakutkienė	26

IŠĖJĘ NEGRĮŽTI

JUOZAS GASPERAVIČIUS IŠ ŽVIKELIŲ – Irena Gasperavičiūtė	30
--	----

TIKĖJIMAS

KUNIGAS MARIUS TALUTIS – DVIEJŲ PARAPIJŲ KLEBONAS – Božena Bobinienė	32
---	----

SKELBIMAI

Viršeliuose:

Žolinės atlaidai Punske (Virginijos Karčiauskienės nuotr.)

REDAKCIJOS ADRESAS

16-515 Puńsk,
ul. A. Mickiewicza 23

tel. / faks. (+48) 87 5161 416
www.e-ausra.pl
ausra@o2.pl

LEIDŽIA

Lenkijos lietuvių draugija
16-500 Sejny,
ul. Wileńska 9
tel. / faks. 87 5162 125

Vyr. redaktorė Irena Gasperavičiūtė
Redakcijos sekretorė Alicija Krakauskienė
Stilistė, korektorė Birutė Burdinaitė-Ołów
Techn. redaktorė Aldona Jonušonytė

KORESPONDENTAI: Petras Maksimavičius,
Eugenija Pakutkienė, Jurgita Stankauskaitė

Spausdino „Aušros“ leidyklos spaustuvė.

Numeris pasirašytas spaudai 2020-08-24

Rankraščiai taisomi ir trumpinami redakcijos nuožiūra. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.

Lenkijos lietuvių draugijos sąskaita

BS Sejny, ul. Powstańców Sejneńskich 1, 16-500 Sejny
Nr. 23 93540007 0000 0000 0198 0002
SWIFT / BIC kodas POLU PL PR

Zadanie pn. „Wydanie 24 numerów dwutygodnika „Auśra” zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Projektą „Lenkijos lietuvių tautinio sąmonin-
gumo ugdymas“ iš dalies remia Spaudos, radijo
ir televizijos

rėmimo fondas
(gauta parama per
projekto įgyven-
dinimo laikotarpį
– 6000 eurų).

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Mieli skaitytojai!

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Atsisveikinome jau su mūsų numylėtais sparnuočiais. Iki šv. Baltramiejaus (rugpjūčio 24 d.) gandrai palieka mus, kad vėl susitiktume kitą pavasarį. Tai ryškiausias besibaigiančios vasaros signalas. Su saulės atsitraukimu keičiasi ir mūsų gyvenimo ritmas. Su vasara ir atostogos jau eina į pabaigą. Tačiau daug kas dar gyvena prisiminimais. Todėl mūsų „Aušroje“ rasiite vasaros akcentų, nuotraukų su gamtos veidų portretais, Žolinės vainikų.

Mūsų įprastą gyvenimą ilgam laikui pakeitė vis dėlto nenorįs pasitraukti koronavirusas. Per vasarą jis pasiekė ir Seinų apskritį, kuri ilgokai buvo „švari“. O nuo rugpjūčio 10 d. Lietuva įvedė dviejų savaičių karantiną atvažiuavusiems iš Lenkijos. Taigi siena su Lietuva, galima sakyti, vėl uždaryta. Aišku, daromos išimtytys besimokantiems ar dirbantiems kitapus sienos, tačiau prie Seinų ar Suvalkų parduotuvių mašinų su lietuviškais numeriais nepamatysi. Bet negalima pasakyti, kad parduotuvės tuščios, nes į šį švaraus grožio Dievo kampelį sugužėję turistai iš įvairių Lenkijos kraštų.

Tarptautinę žiniasklaidą per pastarąjį mėnesį nustelbė žinios iš Baltarusijos ir čia po prezidento rinkimų prasidėjęs baltarusiškas pavasaris – šimtai tūkstančių žmonių išėjo į gatves protestuoti prieš rinkimų falsifikavimą. Europos Sąjungos valstybės nepripažįstančios diktatoriaus Aleksandro Lukašenkos skelbiamos pergalės rinkimuose. Kontrkandidatė Sviatlana Cichanouskaja su vaikais pasitraukė į Lietuvą. Lukašenka ieško paramos pas Vladimirą Putiną ir karinę techniką siunčia į Gardiną. Kaip viskas klostysis toliau, neaišku. Tačiau nepriklausomos šalys remia baltarusių tautos, pagaliau pribrendusios atsikratyti diktatoriaus režimo ir siekti laisvės, tikslus.

Suprasti Lenkiją

PETRAS MAKSIMAVIČIUS

Lietuvoje ne tiek ir daug žmonių, kurie „supranta“ Lenkiją. Kai kam šis sakinytys gali nepatikti, todėl paguosdamas pridursiu, kad Lietuvą „suprantančių“ lenkų dar mažiau. Nemažai Lietuvos politikos analitikų, mokslininkų, valstybės tarnautojų, ekonomistų, žurnalistų ar meno kūrėjų analizuoja informaciją apie geografiškai ir istoriškai artimą kaimynę. Nieko čia keisto. Kaimynus reikia pažinti ir gerai su jais sugyventi. Tačiau visų pirma reikia juos suprasti. Sakysite – sudėtingas klausimas, jeigu net patys lenkai šiandien tarpusavy nesikalba ir vieni kitų nesupranta. Ne visai.

Gyventojų apklausas rengiantys specialistai retkarčiais bando patikrinti, kaip palankiai vertiname rusus, vokiečius, vengrus ar... lenkus. Tai subjektyvios nuomonės, kadangi mūsų nuotaikas dažnai paveikia nūdienos

įvykiai, apie kuriuos praneša naujienų agentūros. Tačiau taip pat daug stereotipinių nuostatų, kurios formavosi dešimtmečiais. Juk dažnai girdime, kad lenkas sunkiai sukalbamas, derybų metu gerbia tik lygiaverčius partnerius, hiperbolizuoja savosios šalies praeitį, bet taip pat geba būti svetingas ir demonstruoja aristokratiškas manieras. Kiek čia tiesos?

Lenkai mėgsta tarpusavy ginčytis ir kartais vieni kitus užgaulioja, bet geba greit susivienyti, jei kyla grėsmė nacionaliniam saugumui ar tautiniams interesams. Kai grėsmė nutolsta – dažniausiai vėl pradeda ginčytis. Taip jau buvę šimtus metų. Kai kurie istorikai teigia, kad būtent toks charakterio bruožas atvedė iki „liberum veto“ epochos ir valstybingumo praradimo. Tačiau pastebi, kad po to jie iš karto susivienydavo ir pradėdavo nuožmią kovą dėl nepriklausomybės atkūrimo.

Juzefo Klemenso Pilsudskio paminklas Suvalkuose

Petro Maksimavičiaus nuotr.

Dievo Kūno šventė – altorėlis prie Seinų miesto savivaldybės

Petro Maksimavičiaus nuotrauka

Taigi žiūrint iš šalies kartais sudėtinga tai suprasti.

Pateiksiu dar vieną pavyzdį. Tie, kam teko klausytis Lenkijos politikų ar su jais bendrauti, sutiksime, kad svarstant už šalies ribų, ypač kaimyninėse valstybėse, gyvenančių tautiečių klausimus jų nuomonė visada būna vieninga. Jie, nepaisant partinės priklausomybės, gina tautiečių interesus, naudoja visas įmanomas įtakos priemones, kad užsibrėžtą tikslą pasiektų. Todėl nesvarbu, kas valdo šalį – kairieji, liberalai ar kraštutiniai dešinieji – jų nuostatos šiuo klausimu buvo ir visada bus vienodos. Netikėkite tiems, kas sako kitaip. Žinoma, skiriasi retorika, politikos įgyvendinimo būdai, tačiau principinės nuostatos niekada nekinta. Kodėl taip yra? Todėl, kad jos formavosi šimtmečiais, nepaisant to, ar buvusi valstybė, ar dėl jos nepriklausomybės atkūrimo buvo kovojama. Net socialistinės Lenkijos laikais patriotinis auklėjimas nebuvo

dingęs. Auklėjo Katalikų bažnyčia, poetai, muzikos kūrėjai, sportininkų treneriai ir, žinoma, pagrindžio organizacijos. Valstybinė cenzūra buvo bejėgė, kai lenkų legendinė roko grupė „Perfect“ 1982 m. „Autobiografijoje“ dainavo apie Stalino mirtį ir nuo to laiko pradėjusius tuštėti kalėjimus. Žodžius „dėdė Juozukas mirė“ (lenk. wujek Józek zmarł) liepė pakeisti – „permainų vėjai pūtė“ (lenk. wiatr odnowy wiał). Cenzorius žinojo, kad tai mažai padės, kadangi visi suprato, ką teksto kūrėjas turėjo omenyje. Matyt, todėl ligi šiol vartojami dainos cenzūruoti žodžiai ir niekam tai netrukdo.

Nepaisant to, kad Lietuvos lenkų tautinės mažumos atstovai vadovauja kai kurioms net nacionalinio saugumo prasme svarbioms šalies ministerijoms, patarinėja aukščiausiems šalies pareigūnams ar skaito paskaitas Lietuvos universitetuose, drįstu sakyti, kad dauguma lietuvių labai paviršutiniškai pažįsta Lenkiją. Kodėl? Todėl, kad Lenkija po 1945 m. gyveno skirtingomis negu Lietuva sąlygomis, o nuo 1989-ųjų labai dinamiškai keitėsi. Kad suprastum Lenkiją, nepakanka vien nuvykti mokslo, verslo ar turizmo reikalais, skaityti žiniasklaidos priemonėse platinamą informaciją ir jos pagrindu analitikų rengiamas apžvalgas. Svarbiau suvokti, kaip nuo 1918 m. Lenkijoje buvo formuojamas ryšys su savu kraštu ir tautiečiais, kaip tai atsispindėjo visuomeniniame gyvenime, mokyklose, muzikoje ar literatūroje. Ne, ne Adomo Mickevičiaus kūryba vaidino esminį vaidmenį.

Romantizmo epocha buvusi svarbi, tačiau ne tik jos pagrindu buvo kuriami politiniai mitai, kurie ugdė lenkų patriotizmą, ryžtą saugoti tautos interesus, formavo tautinį charakterį. Ar dažnai Lenkijoje kartojamas šūkis „Dievas, Garbė, Tėvynė“ (lenk. Bóg, Honor, Ojczyzna) turi vien simbolinę prasmę?

Gal per mažai dėmesio kreipiame į esminius lenkų charakterio bruožus, o dažniau vadovaujamės politine logika? Galima sakyti, kad tai teisingas pasirinkimas, kadangi žmogaus charakterį sunku pakeisti, o Lenkijos vaidmuo šiame regione yra itin svarbus. Šiandien jau nebanaliai skamba posakis, kad jeigu nebus nepriklausomos Lenkijos – nebus taip pat nepriklausomos Lietuvos. Ar nebus nepriklausomos Lietuvos, kai nebus nepriklausomos Lietuvos – visai nėra akivaizdu. Galbūt todėl Lietuvos politikai iki skausmo kartoja žodžius apie strateginę partnerystę. Žinoma, mus tai kartais erzina, bet šiandien gal tai vienintelis teisingas kelias. Stebėdami Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio santykius matome jų pagyvėjimą. Norisi pasakyti – pagaliau. Kita vertus, tiek Vilnius, tiek ypač Varšuva, matyt, iki galo ta strategine partneryste netiki. O ką kalbėti apie eilinius gyventojus, kurių nuomonę ilgus dešimtmečius formavo pasakojimai „apie karą ir senelį“? Tačiau šiuo atveju visai ir nereikia tikėti begaline meile vieni kitiems. Žymiai svarbiau pasirūpinti regiono stabilumu, kas leidžia toliau kurti ir stiprinti nepriklausomybę. Tai juk neturėtų trukdyti saugoti savus tautinius interesus.

Kodėl daugelis lietuvių nelabai pažįsta Lenkiją? Todėl, jog jai suprasti nepakanka politologinių studijų ar įvairių analizių. Kad suprastum Lenkiją, reikia ne tik ilgus metus joje gyventi, bet ir pereiti visą edukacinį procesą, kuris prasideda mokykloje, tęsiasi bažnyčioje, kultūros namuose, darbovietėje... Nenoriu kaip nors primygtinai sakyti, kad Lenkijos

lietuviai Lenkiją supranta. Tačiau akivaizdu, kad tie, kas gimė ir visą gyvenimą gyveno Lenkijoje, kai kurius dalykus mato iš arčiau ir „giliau“. Tai visiškai normalu. Neseniai jau daug metų užsienyje gyvenančio ir savo verslą turinčio pažįstamo (seiniškio) klausiau, su kuriais lietuviais – mūsų krašto ar atvykusiais iš Lietuvos – geriau bendrauti ir dirbti. Jis net nedvejodamas atsakė, kad geriau susikalba su mūsų krašto lietuviais arba lenkais. Tiesą sakant, tokio atsakymo tikėjau, kadangi tiek jis, tiek šio krašto lietuviai perėjo tą patį, jau mano minėtą, edukacinį procesą. Jokiu būdu neteigiū, kad tai suteikia kokį nors pranašumą. Anaiptol. Tiesiog dažnai pamirštame, kad užaugome šiek tiek kitoje, šiuo atveju – lenkiškoje, aplinkoje ir dalis lenkų mentaliteto atspindi mūsų kasdieniame gyvenime.

Lenkų istorikas, Balstogės universiteto profesorius K. Buchowski (K. Buchowski) ilgus metus nagrinėjo įvairius ligi šiol egzistuojančius, lietuvių ir lenkų tarpusavio bendravimą veikiančius stereotipus. Jo tyrimo laukas – tarpukario laikotarpis. Savo darbuose jis atkreipia dėmesį į tuos veiksnius, kurie daugiausia prisidėjo prie tam tikros nuomonės apie Lenkiją ir Lietuvą susiformavimo. Tarpukario laikotarpiu, be abejo, didžiausią įtaką abiejų šalių santykiams darė Lietuvos sostinės ir Vilniaus krašto prijungimas prie Lenkijos. Negalime į tai pasižiūrėti ano meto eilinių žmonių ar karvedžių akimis, kadangi gyvename kitais laikais. Tačiau šiandien, matyt, ne tik lietuviai, bet ir dalis lenkų pripažįsta, kad Vilniaus krašto užėmimas XX a. pradžioje šimtmečiams užprogramavo lietuvių ir lenkų tarpusavio santykių raidą, kitaip sakant, padarė jiems didžiulę žalą. Pasak profesoriaus K. Buchovskio, to meto įvykiai pagimdė begalę neigiamų stereotipų, kurių ligi šiol negalime atsikratyti. Nors praėjo daugiau kaip 100 metų, tai trukdo vieni kitus geriau suprasti.

Lenkijos tautinės ir etninės mažumos – svarbiausi tautinių ir etninių mažumų bendruomenėms rūpimi klausimai

Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos mažumų pusės 2020 m. birželio 16 d. posėdyje priimtas raštas, kuris pristatytas birželio 17-ąją Bendrosios komisijos posėdyje. Raštas pateiktas valstybės institucijoms, atsakingoms už tautines ir etnines mažumas.

ĮVADAS

2019 m. rudenį pradėjo darbą nauja Lenkijos Respublikos Vyriausybė. Dėl to Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos mažumų pusė šiuo dokumentu nori pristatyti svarbiausius Lenkijos tautinių ir etninių mažumų bendruomenėms rūpimus klausimus. Bendroji komisija, beveik 15 metų veikianti kaip LR Ministrų Tarybos Pirmininko konsultacinis-patariamasis organas, daug kartų ėmėsi veiksmų, kurių tikslas buvo sukurti dar geresnes sąlygas funkcionuoti lenkų visuomenėje tautinėms ir etninėms mažumoms bei bendruomenei, vartojančiai regioninę kalbą. Tokioje išsivysčiusiose šalyse kaip Lenkija mažumų gyvavimas visada turi remtis tolerantiškumu, pakantumu kitoniškumui, kitų tradicijų ir kalbų akceptavimu, kas tuo pačiu liudija apie Lenkijos Respublikos atvirumą ir turtingumą.

Šiomet minime 2005 m. sausio 6 d. priimto Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymo 15-ąjį jubiliejų, taip pat Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos įkūrimo 15 metų sukaktį. Tai puiki proga paanalizuoti iškiliolius teisės aktus bei jų įgyvendinimą per 15 metų. Šis jubiliejus turėtų būti

proga ne tik pasvarstyti, kurie įstatymo nuostatai pasiteisino, o kuriuos reikia patikslinti. Visų pirma jis yra puiki proga plačiau apmąstyti kitokių negu visuomenės daugumos tradicijų, kultūros, kalbos, religijos bei tautinės ar etninės tapatybės Lenkijos Respublikos piliečių vietą valstybės piliečių bendruomenėje.

Šiame dokumente pristatome klausimus, kuriems, mažumų bendruomenių nuomone, reikia ieškoti naujų sprendimų, siekiant efektyviau negu ligi šiol imtis veiksmų išsaugoti ir plėsti tautinių ir etninių mažumų kultūrinę tapatybę bei regioninę kalbą, vadovaujantis minėto įstatymo, LR Konstitucijos bei tarptautinių sutarčių, ypač Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos rėminės konvencijos ir Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos, nuostatais ir dvasia.

Verta pabrėžti, kad Vyriausybės, vietos savivaldos organų bei mažumų bendruomenių veiksmų tikslas turėtų būti sudaryti sąlygas išsaugoti ir plėsti tautinių ir etninių mažumų kultūrinę tapatybę bei regioninę kalbą. Tautinėms ir etninėms mažumoms priklausantys asmenys privalo turėti užtikrintas galimybes visateisiškai dalyvauti visose Lenkijos Respublikos socialinio, kultūrinio, švietėjiško ir politinio gyvenimo

sirtyse. Šiuos tikslus įgyvendinti nebus įmanoma aktyviai nesiangažuojant valstybės valdžiai ir kitoms valstybinėms institucijoms, bet taip pat nesukuriant tinkamos atmosferos visuomenėje. Atrodo, reikia modifikuoti kai kuriuos teisės aktus, kad būtų sudarytos realesnės sąlygos mažumoms išsaugoti savo tapatybę bei naudotis Konstitucijos garantuojamomis teisėmis. Ne mažiau svarbu kurti atvirumo ir visiško socialinio pakantumo atmosferą mažumoms priklausančių LR piliečių bei jų siekio išsaugoti savo tapatybę, kultūrą, kalbą ir istorinę atmintį atžvilgiu.

1. Mažumų kultūrinis gyvenimas

Siekiant išsaugoti tapatybę svarbiausias yra tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūrinis gyvenimas. Pagal Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymo 18 str.: „Valstybės valdžios institucijos privalo imtis atitinkamų priemonių, siekiant remti (...) veiklą mažumų kultūrinei tapatybei saugoti, išlaikyti ir plėtoti.“ Šiuo metu mažumų kultūrinis gyvenimas remiasi daugiausia tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, nevyriausybinių organizacijų, kurios de facto atlieka tautinių mažumų kultūros institucijų funkcijas, veikla. Būtent jos imasi daugumos veiksmų mažumų tapatybei išsaugoti bei jų kultūriniam gyvenimui pagyvinti. Nesant tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūros institucijų, minėtos organizacijos turi atlikti funkcijas, kurias kitose valstybės kultūrinio gyvenimo srityse atlieka profesionalios kultūros įstaigos. Svarbi veiklos forma yra mažumų organizacijų kultūrinės iniciatyvos. Jos esą institucinio pobūdžio, bet formaliai tai nėra kultūros institucijos (pvz., muziejai, skansėnai, kultūros centrai, kultūros namai

ir pan.). Mažumų kultūrinis gyvenimas didžia dalimi remiasi atskirų asmenų ir bendruomenių entuziazmu, pasiaukojimu ir visuomenine veikla. Mažumų organizacijų veiklą papildo kai kurių savivaldybių bei jų kultūros įstaigų veiksmai, jeigu jos mato poreikį sudaryti sąlygas mažumų kultūriniam gyvenimui. Taigi tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūrinis gyvenimas, priešingai negu kitos kultūros sritys valstybėje, nėra institucionalizuotas, kas turi plataus masto neigiamas pasekmes, silpnina poziciją kitų valstybės kultūrinio gyvenimo sričių atžvilgiu ar netgi į tai žiūrima kaip į mažumų diskriminavimo formą.

A. Mažumų kultūros institucijos

Mažumų bendruomenės daugiau kaip 20 metų kelia valstybės lėšomis finansuojamų tautinių ir etninių mažumų kultūros institucijų įkūrimo klausimą. Tokių institucijų stoka žymiai riboja šių Lenkijos bendruomenių galimybes išsaugoti tapatybę ir plėtoti kultūrą. Deja, valstybės valdžia neužmezgė realaus dialogo su tautinėmis ir etninėmis mažumomis šia tema. Tarkim, 10-ojo dešimtmečio pabaigoje ukrainiečių bendruomenės parengtas tautinės mažumos kultūros įstaigos – Ukrainiečių kultūros centro – įkūrimo projektas buvo Vyriausybės atmetas.

2011 m. Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos sudarytos darbo grupės tautinių ir etninių mažumų kultūros institucijų kūrimo reikalams darbas, dalyvaujant atsakingos už valstybės politiką mažumų atžvilgiu žinybos (tuomet Administracijos ir skaitmeninio ministerijos) atstovui, Kultūros ministerijai bei susidomėjusioms bendruomenėms, nedavė apčiuopiamų rezultatų. Ankstesnius Vyriausybės pusės pareiškimus, kad tokį modelį parengtų mažumų bendruomenės,

kurios daug metų gyvuoja vien besiremdamos dotacijų sistema ir turi ribotas galimybes, vertinome kaip valstybės institucijų atsakomybės permetimą visuomenei. Tuometinis mažumų kultūros institucijų kūrimo klausimo aptarimas, dalyvaujant sprendimų nepriimantiems žemesnio rango valdininkams, mūsų vertinimu, tebuvo apsimetinėjimas, jog ieškoma sprendimų. Mat nepaisant keliolikos metų diskusijų (tarp kitko, per Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos posėdžius) ir daugelio darbo grupės susitikimų neįkurta jokia tokio pobūdžio įstaiga. Pastaruoju metu pasitaiko, jog išvis neigiama pati mažumų kultūros institucijų kūrimo idėja. Pateikiamas taip pat argumentas, kad nėra galimybių kurti kitas kultūros institucijas, nors kuriamos naujos viešosios kultūros įstaigos kitose kultūrinio gyvenimo plotmėse.

Kalbos apie mažumų kultūros institucijų savivaldos lygmeniu (pvz., maršalkos įstaigų) įkūrimą taip pat neprivedė prie minėto klausimo sprendimo. Deja, savivaldos nėra suinteresuotos kartu vadovauti atskiroms institucijoms (tarp kitko, prisidėti prie finansavimo), garantuojančioms mažumoms priklausantiems LR piliečiams visavertį dalyvavimą kultūroje.

Mažumų kultūros institucijų stoka turi plataus masto pasekmes mažumų kultūriniam gyvenimui. Mat tai yra valstybės kultūros sritis, neturinti savų valstybės lėšomis finansuojamų įstaigų ir remiama tik dotacijomis. Į tai neigiamai žiūri Lenkijos tautinių ir etninių mažumų bendruomenės bei kritiškai atsiliepia oficialiuose dokumentuose tarptautinės institucijos.

Mūsų vertinimu, valstybės valdžia turėtų rasti finansines ir teises galimybes įkurti tautinių ir etninių mažumų kultūros institucijas, finansuojamas valstybės lėšomis, kas sustiprintų mažumų bendruomenių veiklą ne tik išsaugoti Lenkijos

mažumų kultūras ir kalbas, bet ir jas plėtoti. Pateiktam klausimui spręsti visų pirma yra būtina politinė valia. Reikia skirti lėšų ir įtraukti į institucijų kūrimo procesą specialistus, pvz., sudarant darbo grupę, susidedančią iš valdininkų, turinčių kultūros institucijų kūrimo patirtį (teisininkų, kultūros vadybininkų). Be politinės valios ir didesnio Vyriausybės pusės angažavimosi nebus įmanoma sukurti nestandartinį mažumų kultūros įstaigų funkcionavimo ir finansavimo modelį.

B. Mažumų kultūrinio gyvenimo finansavimo modelis

Šiuo metu galiojantis tautinių ir etninių mažumų kultūros finansavimo modelis, besiremiantis vidaus reikalų ir administracijos ministro skiriamomis vieniems metams dotacijomis tam tikroms užduotims, negarantuoja veiklos tautinių ir etninių mažumų kultūrinei tapatybei bei regioninei kalbai išsaugoti ir plėtoti stabilumo ir tęstinumo. Tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, nevyriausybines organizacijos, kurios atlieka tautinių mažumų kultūros institucijų funkcijas, negali imtis ilgalaikės ir nuoseklios veiklos, kadangi joms negarantuojamas pastovus finansavimas. Jos taip pat nesprenžia, kurios iš suplanuotų veiklų bus finansuojamos, kadangi sprendimą skirti dotaciją atskiroms užduotims priima vidaus reikalų ir administracijos ministras. Finansavimo modelis, besiremiantis vieniems metams skiriamomis dotacijomis tam tikroms užduotims, nustato griežtas ribas, dėl to trūksta lankstumo ir galimybės greitai prisitaikyti prie neįprastų situacijų. Tai rimtai riboja veiklą tautinių ir etninių mažumų kultūrinei tapatybei bei regioninei kalbai išsaugoti ir plėtoti. Rimtų sunkumų įgyvendinti užduotis, kurioms skirta Vidaus reikalų ir

administracijos ministerijos dotacija, atsirado ir tada, kai 2017 m. pradžioje (tuomet užduotys jau buvo vykdomos) užsakovas netikėtai pakeitė užduočių vykdymo taisykles. Reikėjo papildomo darbo ir lėšų. Tik per keletą tolesnių metų pavyko palaipsniui įveikti tuomet atsiradusius sunkumus, su kuriais susiduria Vidaus reikalų ir administracijos ministerijos dotacijas gaunančios organizacijos. Vis labiau ap sunkina tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, nevyriausybines organizacijas taip pat oficialūs įsipareigojimai, kuriuos sunku įvykdyti neturint finansinio, organizacinio ir personalo stabilumo.

Būtina sukurti naują stabilų tautinių ir etninių mažumų kultūros, t. y. veiklos tautinių ir etninių mažumų kultūrinei tapatybei bei regioninei kalbai išsaugoti ir plėtoti, finansavimo modelį, besiremiantį ilgalaikiu subjektu, o ne atskirų užduočių finansavimu. Norint šį tikslą pasiekti, būtina finansavimą stabilizuoti, kas sudarytų galimybes planuoti ilgalaikėje perspektyvoje. Dabartinis vienu metų dotacijų atskiroms užduotims modelis gali tik papildyti naują subjektu, atliekančių esminį vaidmenį siekiant išsaugoti ir plėtoti paskirų tautinių ir etninių mažumų kultūrinę tapatybę bei regioninę kalbą, veiklos finansavimo modelį.

C. Lėšų veiklai mažumų kultūrinei tapatybei palaikyti sumos padidinimas

Norint užtikrinti mažumų kultūrų, tradicijų ir kalbų bei regioninės kalbos išsaugojimą ir plėtotę, būtina žymiai padidinti Lenkijos valstybės skiriamą finansinę paramą. Biudžeto lėšų, kuriomis disponuoja kompetentingas mažumų reikalų ministras, skirtų vykdyti minėtas užduotis pagal Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymą, suma panašaus dydžio nuo 2008 m., tai yra 14–16 milijonų zlotų. Ji neleidžia

išlaikyti netgi dabartinio lygio veiklos mažumų tapatybei išsaugoti. Esant tokio dydžio biudžetui juolab nėra kalbos apie naujus iššūkius ar veiksmus, būtinus kultūrinei ir kalbinei tapatybei palaikyti. Be padidinto finansavimo neįmanoma išlaikyti einašios veiklos mažumų organizacijų, ant kurių pečių – dėl mažumų kultūros institucijų stokos – gula žymi dauguma veiksmų mažumų tapatybei išsaugoti. Verta pabrėžti, kad asignavimai Vidaus reikalų ir administracijos ministerijos dotacijoms, skiriami iš valstybės biudžeto 43 dalies, kuria disponuoja kompetentingas religinių bendruomenių bei tautinių ir etninių mažumų reikalų ministras, tai pagrindinės valstybės lėšos, skiriamos mažumų kultūrinei tapatybei apsaugoti, išlaikyti ir plėtoti bei regioninei kalbai išsaugoti ir plėtoti.

Dėl viso to atsiranda aiškios disproporcijos tarp kitų LR kultūrinio gyvenimo sričių finansavimo standarto ir modelio bei tautinių ir etninių mažumų ir bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūrinio gyvenimo standarto. Juolab kad dėl civilizacijos plėtros keičiasi mažumų bendruomenių poreikiai bei vykdoma vis daugiau projektų tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūrinei tapatybei saugoti, išlaikyti ir plėtoti. Tokia padėtis gali būti laikoma tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, diskriminavimu, ypač kai kitose viešojo gyvenimo srityse pastebimas lėšų iš valstybės biudžeto sumos didinimas.

Didelį nerimą Lenkijos tautinėms ir etninėms mažumoms bei bendruomenei, vartojančiai regioninę kalbą, sukėlė praėjusių metų rudenį 2020 m. biudžeto įstatymo projektas, kur veiklai mažumų kultūrinei tapatybei saugoti, išlaikyti ir plėtoti numatyta per 1,5 mln. zlotų mažesnė suma negu 2019 ir ankstesniais metais. Esame dėkingi, kad Vidaus

reikalų ir administracijos ministerijai ėmusis veiksmų pavyko gražinti panašią kaip ankstesniais metais lėšų minėtam tikslui sumą. Dėl to nesugriuvo mažumų kultūros finansavimo sistema, tačiau problemos nebuvo išspręstos.

Būtina padidinti sumą valstybės biudžeto lėšų, skiriamų vykdyti 2005 m. sausio 6 d. Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatyme numatytas užduotis mažumų kultūrinei tapatybei saugoti, išlaikyti ir plėtoti, kad tos užduotys galėtų būti vykdomos pagal tokį patį standartą, kaip ir kitų LR kultūrinio gyvenimo sričių. Kaip Bendrosios komisijos mažumų pusė daug kartų ragino palaipsniui didinti biudžetą, kad LR piliečiams, priklausantiems tautinėms ir etninėms mažumoms bei bendruomenei, vartojančiai regioninę kalbą, būtų sudarytos sąlygos išsaugoti savo tapatybę, kalbą ir kultūrą, kartu kuriant Lenkijos, kaip šalies, sugebančios pavyzdinčiai vykdyti politiką mažumų labui, įvaizdį. Lėšų, skiriamų veiklai mažumų tapatybei išsaugoti, sumos padidinimas būtų valstybės biudžeto asignavimų įvairiai veiklai didinimo politikos dalis. Nustatant mažumoms skiriamo biudžeto dydį reikia atsižvelgti į tokius ekonomikos veiksnius kaip infliacijos lygis ar minimaliojo darbo užmokesčio dydžio pakitimas, nes daugelį metų planuojant biudžetą į tai nebuvo atsižvelgiama.

Prašome žymiai (bent iki 25 milijonų zlotų) padidinti finansavimą veiklai, kurios tikslas saugoti, išlaikyti ir plėtoti mažumų kultūrinę tapatybę bei išsaugoti ir plėtoti regioninę kalbą. Raginame palaipsniui didinti lėšų sumą 20 % per metus, iki bus pasiektas dydis, leidžiantis prilyginti tautinių ir etninių mažumų bei bendruomenės, vartojančios regioninę kalbą, kultūrinio gyvenimo standartą kitų kultūros sričių standartui.

(Bus daugiau)

Poezijos pavasaris... vasarą

JURGITA STANKAUSKAITĖ

Pastaraisiais mėnesiais viskas aplink mus sukasi šiek tiek kitokia gyvenimo vaga. Pasaulinė pandemija sustabdė visus iš anksto mūsų krašte planuotus renginius, šventes ir minėjimus. Tas pats atsitiko ir su Poezijos pavasariu, kurį 33 metus Lietuvos rašytojų sąjunga organizuodavo kvapnųjį, žiedais apsipylusį metų laikotarpį. Šiemet 34 kartą poezijos paukštė į Punsco kraštą atskrido rugpjūčio 2-osios vakarą. Neužsibuvo ilgai, tik valandėlę, bet spėjo socialiai pamaitinti lyrikos ištroškusius Lenkijos lietuvius.

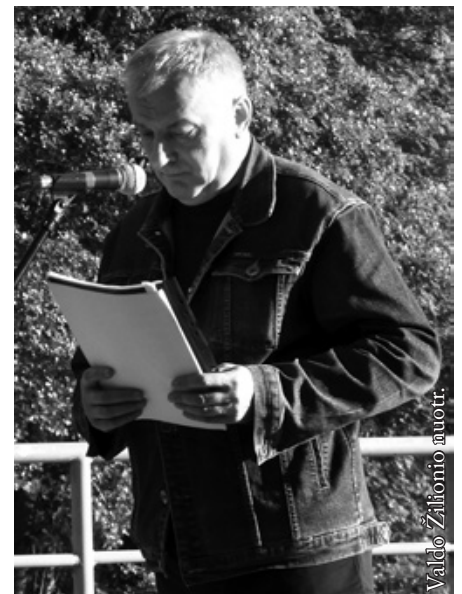
Visi, kurie panorą šiltą sekmadienio vakarą praleisti Punsco ežero pakrantėje su poezija, sutiks, kad seniai buvome ištroškę tokio malonaus renginio, kuriame eiliuoti žodžiai švelniai plauktų prie ramaus Punios vandens. Oras ir ten tvyranti aura buvo lyg iš anksto užsakyti. Gana dideliais atstumais vienas nuo kito nutolę suoliukai

nevaržė nei vieno klausytojo, bet ir vasaros šilumos prisigėrusi žolė kvietė prisėsti mažesnes ir didesnes jaunimo grupes. Tai buvo ir yra ideali vieta eilėraščius paleisti. Jų klausėsi net ir tie, kurie lyg netyčia pateko į renginį, plaukdamis valtele per Punią. Tenka pripažinti, kad šiuo suvaržymo laikotarpiu renginyje buvo jaučiamas nepaprastas laisvumas, neapsakomas dalyvių ir žiūrovų atsipalaidavimas. Kas žino, gal tai ir yra neapčiuopiamos poezijos paslaptis?

Punsco „Aušros“ leidyklos pakviestas Poezijos pavasario svečias iš Lietuvos, Alvydas Augustinas Jegelevičius, renginio pradžioje kvietė žiūrovus pasiruosti kartu sudainuoti gerai žinomą šiame krašte dainą. Tai leido suprasti, kad tą vakarą poezija liesis per gitaros stygas. Taip ir buvo. Svečio įvado žodžiai privertė pamąstyti apie visos žmonijos problemą – amžiną teisinimąsi *negaliu, nes... neateisiu,*

Jolanta Malinauskaitė-Vektorienė

Sigitas Birgelis

Alvydas Augustinas Jegelevičius

Algis Uzdila

Janina Macukonienė

kad... užtrukau, kadangi... Tiesa, kad poezija, tai mūsų pačių veidrodis, kuris kartais moka įžeisti, bet tuo pačiu leidžia pasitaisyti, pakelti akis nuo dulkėtų batų galiukų.

Renginį pradėjo Punsko lietuvių kultūros namų choreografinio sambūrio „Jotva“ šokėjai (vadovė Kornelija Mauliūtė). Šokis liejosi su šokėjų basomis pėdomis plaukstomu smėliu, o jų aprangos mėlynumas nešė muzikos skambėjimą į dangaus mėlynę. Reginys nepakartojamas, atskleidžiantis skaudžios meilės istoriją.

Tą vakarą savo kūrybą skaitė mūsų kraštiečiai Jolanta Malinauskaitė-Vektorienė, Janina Macukonienė, Algis Uzdila ir Sigitas Birgelis. J. Macukonienė pasidalino eiliuotomis mintimis apie dabartinį visiems keistai sunkų laikotarpį, įtraukė į ateities klausimų tinklą, o J. Malinauskaitė-Vektorienė priešingai – klausytojus sugrąžino į to vakaro gražumą, klausdama: „Gražu, ar girdi?“ S. Birgelio skaitomos eilės priminė kažkada skaitytą jo poeziją. Gal tai laikas vėl prisiminti kraštiečių eilėraščius? O A. Uzdila pirmą kartą viešai perskaitė kelis eilėraščius iš naujai išleisto „Aušros“ leidykloje poezijos rinkinio. Neįmanoma nesutikti su jo žodžiais, jog mes, lietuviai, ne kalbame, o dainuojame. Neįprasta, kad kartais skaitomos eilės net skamba. Dėl to ežero pakrantėje

netrūko liaudiškos muzikos. Reginio organizatoriai neužmiršo apie vyresnės kartos atstovus, kuriems bet kada ir bet kuriuo paros metu gražu paklausti tradicinių instrumentų garsų derinio. Jų padovanojo Angelės Bapkauskienės vadovaujama vaikų kapela „Šalcinukas“ (talkino Arnoldas Vaznelis). Taip pat klausytojų širdis glostė muzikuojantis jaunimas: Arnoldas Vaznelis ir Greta Bobinaitė. Arnoldo balsas šiame krašte skamba mažiausiai kelis kartus per metus, tad visi žino, jog jam įžengus į sceną nebus kada ramiai sėdėti. Kojos pačios muša į taktą, o lūpos nori kartoti jo atliekamų dainų žodžius. Jauna panelė Greta yra naujas Punsko perliukas. Ar kada nors esate girdėję jos balsą? Jeigu ne, tuomet daug prarandate. Sunku nupasakoti, kaip Greta sugėba vienu metu ir dainuodama, ir grodama pianinu atiduoti didelį kiekį

emocijų, kurias tik ir norisi siurbti, mėgautis, užsimiršti.

Kad ir kiek berašytum apie šių metų nepaprastą Poezijos pavasarį, bandytum jį spalvinti savo akių spalvomis, geriausia nepabūgti ir patiems paragauti vieno ar kito eilėraščio. Visai nėra baisu ir klaidu. Pabandykit.

*praryti ašarą
pasaldinti ja širdį
užmigdyti mintis
ir pradėti gyventi
pirštų galiukais
paliesti lūpas
ir užmerktom akim
žengti pirmyn
visko galima išmokti –
net mirti ir gimti
milijoną kartų*

Jolanta Malinauskaitė
„Minčių užkulisiai“
Punsko „Aušros“ leidykla, 2014

LLEKD vaikų kapela „Šalcinukas“ (talkino Arnoldas Vaznelis)

Tik laisvi užaugam dideli Knygnešiams atminti

IRENA MARCINKEVIČIENĖ, JAN HERMAN, JONAS VAIČIULIS

Tęsinys.

Pradžia š. m. „Aušros“ 14 nr.

Aštuntasis kontrolinis postas yra negyvenamoje pamiškės sodyboje. Čia taip pat tipiškos lietuviškos kaimo architektūros pavyzdžiai – medinis gyvenamasis namas, molinis tvartas, aviliai, senas kluonas ir apleistas sodas. Krepšelyje skrajutė: *„Kad nešant sunkius pakus pečių nepjautų, kontrabandininkai, kitaip pakininkai (paku iš Prūsų nešikai), nusipindavo iš šiaudų tam tikras pynes, kurias prie pako pririšdavo arba prisiūdavo ir paskui, paką ant pečių užsimečę, rankas pro pynių kilpas taip iškišdavo, kad reikalui atsitikus: Šešupėj skęstant, į kalną lipant uždusęs, kareiviui [...] užklupus, būtų galima pakas greit nusimesti.*

Pakai sverdavo tris ar keturis, kartais net penkis pūdus (80 kilogramų), žiūrint, koki nešikai juos nešdavo. [...] Nešikas kartais su paku prigerdavo, uždusdavo ir pasimirdavo arba į kareivių rankas patekdavo. [...]

Garsųjį Suvalkų krašto knygnešį Kanclerį, kiek girdėjau, kareiviai taip sumušę, kad jis net iš proto buvo išėjęs. Nemažai muštas kitas garsus knygnešys, Andrius Verbyla, ir, žinoma, dar daug kitų knygnešių, kurie, iš Prūsų knygas nešdami, rusams į nagus patekdavo.“ Tai irgi citata iš knygos „Knygnešys. 1864–1904“ (red. P. Ruseckas).

Pasiekėme sudėtingiausią trasos vietą. Takas bando mus vesti miško pakraščiu, bet kartais einame prie pat miško ir staigiai reikia atitolti nuo jo,

eiti trukdo upeliai ir šlapynės. Žiūrėdami po kojomis, galime ir kelią pamesti.

Eiti sunku, bet kokie vaizdai atsiveria! Šitiek tikrai nepamatysime, eidami asfaltuotu keliu... Tikrai gražioje vietoje gyvename!

Daugiakamienį ažuolą nelengva pastebėti. Iš tolo atrodo lyg kiek peraugęs krūmas. Iš arti pamatome keletą kartu suaugusių kamienų. Suskaičiavome jų septynis, bet galima ir toliau skaičiuoti – yra stambesnių ir mažesnių. Storiausio kamieno nesiekime apimti glėbiu. Šis ažuolas auga netoli dar vienos negyvenamos sodybos, dar neseniai priklausiusios girininkijai.

Skrajutėje skaitome: *„Vincas Juška (1860–1939) – draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas.*

Valstietis. Draudžiamąją lietuvišką spaudą pradėjo platinti apie 1880 m. Ne kartą Rusijos imperijos sienos sargybos apšaudytas, persekiotas, sulaikytas policijos. 1895–1896 m. kalintas, vėliau turėjo gyventi Rygoje iki 1903 m. neviešai policijos prižiūrimas.“ Tekstas pagal lietuviškąją Viki-pedią, o šalia nuotrauka.

Vėl greitai nueiname iki kito, jau dešimto, posto – pakanka nulipti nuo kalvos. Vieta drėgna. Uždedame antspaudą ir pasižiūrime į skrajutę – šį kartą čia jau minėto garsiausio paminklo knygnešiams, kurį sukūrė J. Zikaras, nuotrauka.

Toliau einame tarp miško ir jāvų lauko. Atrodo, neklaidu, bet ežia, kuria reikia eiti, nesaugi, neatidžiai

einant, čia nesunku išsisukti koją.

Pamatome iš tolo vienuoliktą kontrolinį postą. Antspauduojame dalyvio kortą, perskaitome skrajutėje Punsko krašte veikusią knygnešių pavardes (Povilas Matulevičius – Kreivėnai, Vincas Markevičius – Giluišiai, Vincas Kaminskas – Kampuočiai, Karolis Petruškevičius – Žagariai, Povilas Kupstas – Punksas, seserys Kraužlytės – Vaitakiemis, Jonas Juozas Durtonas – Kreivėnai, Maleika – Punksas, Lipskas – Punksas, dr. Juozas Kaukas – Seinai, kun. Simonas Norkus-Narkevičius – Punksas, kun. Motiejus Simonaitis – Punksas, Stasys Tijūnaitis – Seinai, Jonas Kaluškevičius – Cyrailiai, A. Aluška – Radiškės, A. Zigmantaitė – Kalvarija, M. Vasiliauskas – Skaisčiai; sąrašą sudarė R. Burdinaitė) ir toliau žygiuojame jau patogiai, vieškeliu.

Prieiname kelią į Vaičiuliškes ir dvyliktąjį postą matome prie pakelės kryžiaus. Šį kartą ženklą reikia paieškoti – postas prie religinio simbolio, iš pagarbos ženklas ir antspaudas už kryžiaus, o skrajutėje – A. Krapavicko eilėraštis „Knygnešiu“. Čia pateiksime jo fragmentą:

**„Kaip savo kryžių nešei tu knygą
Ir neieškojai lengvesnio nešulio.
Sėklos – Raidelės dygo sudygo
Ir sulapoją galingu ažuolu.“**

Dabar jau einame į Punksą visiškai atsipalaidavę, bet prie ugniagesių savanorių būstinės dar

vienas kontrolinis postas, šalia šv. Florijono, ugniagesių globėjo, paminklo. Skrajutėje – Seinų kunių seminarijos auklėtinių, platinusių draudžiamas lietuviškas knygas, pavardės: Motiejus Brundza, Petras Povilas Bulvičius, Pranciškus Petras Būčys, Vincas Dargis, A. Dubinskas, Juozas Povilas Grajauskas, Adomas Grinius-Grinevičius, Motiejus Gustaitis, Mykolas Krupavičius, Juozas Laukaitis, Antanas Milukas, Jonas Reitelaitis, Martynas Sederavičius, Antanas Staniukynas, Antanas Šmulkštys-Paparonis, Antanas Tatarė, Jonas Totoraitis.

Beliko pasiekti Lietuvių kultūros namus.

Dalyviai žygiavo keletą valandų. Vieni tikslą pasiekė greitai ir užtikrintai, kitiems teko ir paklaidžioti (vieną jauną grupelę, perėjusią per visą Gilušių kaimą, teko gelbėti prie Vaičiuliškių ir gražinti į nustatytą trasą).

Kultūros namuose pasitinka organizatoriai, tarp jų žaidimo vadas Jonas Vaičiulis, stipriai pasidarbavęs, kad sulauktume didelio dalyvių skaičiaus (49). Organizatoriai kviečia atėjusius dalyvius į naujai įrengtą Skaitytojų priėmimą. Nuo šiol čia galima bus užsukti ir malonioje aplinkoje, patogiai atsisėdus, paskaityti pasirinktą knygą. Rink-

tis galima bus ir jau istorinėmis tapusias knygas, atkeliavusias čia „knygnešių“ – žaidimo dalyvių kuprinėse, kaip antai: Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika, Vaižganto „Pragiedruliai“, V. Landsbergio „Čiurlionio muzika“, A. Vienuolio „Raštai“, P. Kalvaitytės-Karvelienės „Gyvenimo vingiais“, P. Klimo „Iš mano atsiminimų“, bet ir F. Dostojevskio „Nusikaltimas ir bausmė“ arba V. Hugo „Vargdieniai“ bei daug kitų.

Dabar laukia žaidimo vado dezinfekcinio skysčiu nuplautos rankos paspaudimas, pasidalinimas įspūdžiais, pasigėrėjimas naujuoju J. Makauskio drožiniu ir atneštų knygų pavadinimų įrašymas į sąrašą. Kiekvienam dalyviui atminimui įteikiamas Pirmojo knygnešių lauko žaidimo medalis.

Nuoširdžiai dėkojame visiems talkininkams: Sigitui Birgeliui, Rūtai Burdinaitei, Lukui Berneckui, Tomui ir Viliui Marcinkevičiams, Astai Pečiulienei, Kornelijai Mauiūtei, mokyklų direktoriams, mokytojams, kaimų seniūnams, ugniagesiams savanoriams ir visiems, kurie dalijotės nuomone ar kitaip padėjote. Ačiū visiems dalyvavusiems.

Pirmojo knygnešių lauko žaidimo idėja rutuliojosi iš lėto, prasidėjo nuo minties apie Punsko knygyklą, nu-

matytos dešimtmečiams. Skleidėsi pamaži, ieškodama tinkamų vėjų, kol pagaliau suplasnojo kaip gervė ir savo kasdienybę pakėlė iki dangaus, geltona, žalia ir raudona spalvomis. Pats žaidimas, lydymas kilnios ir rimtos idėjos, tapo smagia sekma-dienio pramoga, ir nors buvo gausu vingių ir neaiškių vietų, galutinai suteikė daug džiaugsmo.

Atkreipkime dėmesį į dar vieną aspektą – mažėjant skaitomumui, knygnešių žygdarbį privalome puoselėti bemaž pamaldžiai.

Norėtume, kad knygnešių lauko žaidimas klestėtų ir tobulėtų. Tikimės jį praturtinti naujomis gijomis – pamokančiomis, auklėjamosiomis, įvesti istorijos, bet ir nuotykių, ir skautų judėjimo elementų, pakviesti prisijungti kitoje valstybinės sienos pusėje gyvenančius lietuvius bei visus, norinčius išreikšti pagarbą knygnešystei ir knygnešiams.

Tuo tarpu rudenį planuojame visus pakviesti į Pirmąjį knygnešių lauko žaidimą apibendrinančią vakaronę. Jos metu dalintumės idėjomis, galbūt išsirinckume 2020-ųjų knygnešį, išgirstume įdomių pasakojimų.

Gal atsirastų norinčiųjų dalyvauti jaunųjų knygnešių organizacijoje?

PADĖKA

Akimirka – tai šventovė. Tai mūsų laiko atspindys – tarsi esančio dabar, tačiau jau tampančio praeitimi. Joje pačios švenčiausios mūsų gyvenimo minutės, niekada neišduodamos, itin saugomos, perduodamos net iš kartos į kartą.

(Giedrė Mičiūnienė)

Dėkojame tetai *Birutei Lapinskienei* už suvenyrus, kurie įamžino mūsų šventę ir pavertė neužmirštama akimirka.

Arūnas ir Silvija

*Garbingą savo jubiliejų
Tu pasitinki su šypsena.
Tikėk – ruduo dar neatėjo
Ir metai šie dar ne našta.*

Nuoširdžiausius sveikinimus
50-ojo gimtadienio proga

Danutei Leončikienei iš Lum-
bių siunčia

*Mama, sesuo Onutė ir brolis Petras
su šeimomis*

Kas mus juokina?

JURGITA STANKAUSKAITĖ

Mūsų krašte liepos mėnuo siejamas su Klojimo teatrų festivaliu Punske ir skanaus juoko pliūpsniais sename skanseno kluone. Visi šių metų renginiai, pakibę ant nežinomybės kabliuko, skatina apie juos pamąstyti šiek tiek plačiau. Klojimo teatras garsus savo komedijomis, kurių populiarumas mūsų krašte nemažėja jau dešimtmečius. Atsakymų į klausimus, kas mus juokina ir iš ko mokame juoktis, ieškome su Jolanta Malinauskaite-Vektoriene – Punsko lietuvių kultūros namų teatrų (klojimo teatro, „Kregždutės“, „Kregždės“) režisierė, kuri jau trylika metų ir, kaip pati sako, „kad būtų juokingiau“ – nuo 2007 m. balandžio 1 d., sukasi ant LKN malūno sparnų. Su šiuo žmogumi galima „iš dūšios“ pasikalbėti ir pasimokyti juoktis iš savęs. Anot jos, jeigu į gyvenimą žiūrėsime su tam tikru atstumu, tai ir sveikas humoro jausmas mus lydės.

Jurgita Stankauskaitė: Jolanta, kokia šiandien Tavo nuotaika, šiuo keistu pandemijos metu?

Jolanta Malinauskaitė-Vektorienė: Čia kaip su ta stikline vandens. Kiek joje matome vandens? Vienam stiklinė pusiau tuščia, o kitam pusiau pilna. Manau, kad jeigu žmogus turi vidinio optimizmo, jaunatviško maksimalizmo ar vidinės energijos, tai jis sakys: „O, pusę stiklinės vandens dar turiu!“ Tad viskas priklauso nuo to, kaip žiūrėsime į šį laikotarpį, kuris iš tiesų duoda daug visokių pamąstymų, nes pasaulis sustojo, pamatėme kitokių spalvų.

J. S.: Atėjo laikas atsikvėpti nuo kūrybos?

J. M.-V.: Tam, kuris negyvena kūrybos procese, viskas kitaip gali

atrodyti. Neturiu tokio periodo, kur būtų laisviau. Punsko lietuvių kultūros namuose dirbu su trimis teatro grupėmis. Klojimo teatras visada ruošiasi birželį, „Kregždė“ – kovą, dalyvauja vasaros festivaliuose, o „Kregždutė“ ruošdavosi gruodį ar balandį, priklausomai nuo premjeros. Tai matai, galima sakyti, visus metus su vienais ar kitais reikia dirbti, jau nekalbant apie kitas lietuvių grupes, pavyzdžiui, Suvalkuose, ar kitas atliekamas pareigas. Šis priverstinis poilsis buvo visai reikalingas. Į viską buvo galima pasižiūrėti kitom akim.

J. S.: Su Punsko klojimo teatru sukūrėte labai daug puikių komedijų, kurių žiūrėti žmonės su mielu noru plūsta. Seniau, kai tik imti statyti mūsų krašte vaidinimai, žmonės labai laukė būtent komedijų. Aišku, buvo statomos ir tragedijos, bet sunki kasdienybė skatino ieškoti vietos skaniai pasijuokti. O už ką mes šiandien mylime komedijas? Juk laikai visiškai pasikeitė ir mūsų buitis kitokia.

J. M.-V.: Pasižiūrėkime į viso teatro istoriją. Visą laiką buvo komedija ir tragedija. Komedijos pagrindinis tikslas – bandyti išjuokti žmogiškąsias ydas. Komedijos, kaip žanro, misija nėra labai pasikeitusi. Ji moko per juoko prizmę. Komedija turi laisvesnę, atsipalaidavimo formą, kuri leidžia žiūrovui pasakyti: „Negerai šitaip daryt.“ Tai tarsi visuomenės veidrodis. Juokiesi ir juokiesi, o paskui imi ir pagalvoji,

Spektaklis „Gudri močiutė“. 2017 m. gegužė

Spektaklis „Gudri močiutė“. 2017 m. liepa

kad rimtai man ar mums būdingas vienas ar kitoks elgesys.

J. S.: Sako, kad mūsų nejuokina tai, kas žmones juokino anksčiau.

J. M.-V.: Nes viskas keičiasi. Pažiūrėkim į antikinę komediją. Dabar mūsų jos nejuokina. Manau, kad komizmas keičiasi su laikais. Komedija yra neatsiejama nuo laikotarpio ir realijų. Mūsų LKN klijimo teatro pagrindas yra klasikinė lietuvių dramaturgija. Nepaisant to, kad komedinis žanras vyrauja ir, manau, ilgai dar vyraus, reikia turėti omenyje, jog pats pastatymas priklausomas nuo dabartinių realijų. Režisuodama klasikinių kūrinių spektaklius, atsižvelgiu į dabartį, žiūriui, kas mums aktualu. Teko, pavyzdžiui, įpinti reklamas. Nepaisant to, kad pjesė parašyta prieš šimtą metų, visą laiką reikia ieškoti atspirties taško, kuris šiandienos žiūrovui būtų aktualus, kad rastų sąsajas su dabartim. Praeitais metais pastatyta „Amerika pirtyje“ parodė, kad spektaklyje galima sujungti tris atskirus laikotarpius.

J. S.: Priėjom prie legendinio spektaklio „Amerika pirtyje“. Jame sudėtas humoras juokina jau kelias kartas.

J. M.-V.: Kadangi mes tą humorą pateikiame aktualiai. Jeigu paimtumei pačią dramą paskaityti, tai ne iki galo ji gali būti suprasta. Mes dažnai pamirštame, kad teatras nėra tik dramaturgija. Pjesė yra literatūros kūrinys. Kol jo nepastatysim, nebus teatro. Pjesę reikia interpretuoti. Visas tekstas perduodamas lūpomis, judesiais. Ir... teatro nebus, kol nebus žiūrovų ir jų reakcijos. Teatras be žiūrovo yra tik repeticija. Turi būti gyvas scenos žmonių ir žiūrovų kontaktas. Mes juokiamės arba verkiame, nes taip veikia spektaklis.

J. S.: Minėjai, kad spektaklis atskleidžia mūsų ydas, jos tarsi išjuokiamos. O kaip išjuokti, kad kito neužgautume?

J. M.-V.: Dėl to turim spektaklį. Neišjuokiu aš tavęs, nepaminiu nei tavo vardo, nei pavardės. Išjuokiu pagrindinį personažą. Teatrinė kaukė labai daug leidžia ir duoda. Prisdengusi teatro kauke, galiu

pašiepti tam tikras ydas. Per ją galima išjuokti visas šiandienos realijas, „davatkavimus“ ir kitus dalykus. Niekam purvu į akis nedrabstoma. Be to, reikia pripažinti, kad humoras yra labai subtilus dalykas. Sugraudinti iki ašarų daug paprasčiau nei prajuokinti. Mums tik iš šalies atrodo, kad komedija esanti labai lengvas žanras. Norint taip pastatyti komediją, kad jinai juokintų – oho! Čia ir esąs visas sunkumas...

J. S.: Kad juokintų, reikia spektaklį suprasti. Juk ne visi dalykai mus juokina. Ir Tau tenka didelė užduotis taip surežisuoti spektaklį, kad jį suprastų mūsų krašto žmonės.

J. M.-V.: Visi mūsų teatro dalyviai yra čia gimę ir auge. Mes puikiai jaučiame ir suprantame visa, kas mus supa. Mūsų labai stiprus regioninis tapatumas ir nereikia jo slėpti. Turime savotišką humoro jausmą. Lietuvių humoras yra santūresnis, o mes, kaip sakoma, smarkesni.

J. S.: Matome skirtumą, kaip mūsų kraštiečiai reaguoja į svečių iš Lietuvos spektaklius, kurie ne kartą rodomi Punske.

J. M.-V.: Publikos reakcija viską parodo. Mes daug dalykų nesuprantame, bet ir dažnai būname nesuprasti, kai nuvažiuojame su spektakliu į Lietuvą. Būna, kad juokiamasi iš tokių dalykų, kurie mūsų paprastai nejuokina. Manau, kad humoras labai priklauso nuo realijų, kuriomis gyvename, ir regioninio tapatumo.

J. S.: Ieškodama dalykų, kurie mus juokintų, ar atsitrenki į sieną, ant kurios tarsi parašyta: „Iš šito geriau nesijuok.“

J. M.-V.: Labiausiai vengiu politikos, kas yra labai populiaru Lietuvos

Klojimo teatro 60-metis. 2018 m.

Iš Punsco LKN klotimo teatro archyvo

komedijose. Aš taip sakau: Ką mes kaime galime pripolitikuoti ir dar, kur nereikia, nagus prikišti? Tačiau socialinių dalykų neatsisakau. Mes šiame krašte labai savotiški esame. Mėgstame stebėtis, pašnekėt apie kitus. Šito užtenka, kad būtų puikiai panaudota spektaklyje.

J. S.: Remiesi savo gyvenimu, supančia aplinka.

J. M.-V.: Apskritai teatras turi gimti iš patirties ir suvokimo. Spektaklyje daug dalykų užkoduuju, bet tai darau taip, kad žiūrovas suprastų, o ne atėjęs sakyty: „Kų gi ca rodo? Apė kų ainesi?“ Žiūrovas turi perskaityti kodus. Per sceną turime susišnekėti.

J. S.: Vienas labiausiai įsimintinų Tavo pastatytų spektaklių buvo „Likimo odisėja“. Atsimenu, kad iki ašarų juokiausi aš ir juokėsi visi Punsco lietuvių kultūros namų žiūrovai, klegėjo visi užkulisiai, kai aktorių lūpomis buvo pasijuokta iš mūsų elgesio per... šermenis. Sugebame

net ir pašarvotą žmogų apkalbėti. Kartais mes taip esame pripratę prie savo absurdiško elgesio, kad net neatkreipiame dėmesio. Kaip pagauni tokius momentus?

J. M.-V.: Kartais pagauni, o kartais prašau ir nepataikai. Visai būna. O kalbant apie tą spektaklį – jis buvo pastatytas pagal Birutės Jonuškaitės apsakymus. Apskritai skaitydama jos kūrybą jaučiuosi taip, lyg vaikščiočiau po mūsų kaimus, gyvai sutikčiau jos aprašytas žmones. Man ten viskas yra labai sava. Grįžtant prie spektaklio, rėmiausi kūrinio „Meškeriotojas“. Ten buvo aprašomas toks dėdė Petriukas, apie kurį buvau girdėjusi savo močiutę pasakojant. Man buvo taip viskas aišku, kad nusprendžiau jį perkelti į spektaklį. Nors buvo pavaiduota mirties drama, bet pagauti momentai iš mūsų gyvenimo vertė žmones iš juoko laikytis už pilvo.

J. S.: Ar nebuvo baisu, kad spektakliu užgausi kokią mėgstančią pašnekėti davatką?

J. M.-V.: Neapšmeičiau nei vienos Punsco davatkos. Mielieji, susimąstykim. Tegū kelia ranką tas, kuris bent kartą nėra girdėjęs pasakymo: „Va, kap gražai nabaščikas atrodo.“ Teatre galime panaudoti daug priemonių, norėdami ką nors pabrėžti. Kažkur nugirsti žodžiai, citatos yra viena iš tų priemonių.

J. S.: O iš ko mes nemokame juoktis?

J. M.-V.: Iš tiesų mes nelabai mokame juoktis iš savęs. Iš kito – mielai. Mums kartais trūksta savi-kritikos. Mėgstam kitus pamokinti, bet kad pačiam paimti ir pasiraitoti rankoves, tai jau nelabai. Tas pats yra su humoru. Greiti esame parodyti kito ydas, o jau patiems priimti kritiką sunkiau... Iš viso turiu pasakyti, kad mūsų krašto žmonės turi humoro jausmą, tad dažniau per juoko prizmę kam nors ką prikaišiojam. Mūsų klotimo teatras turi pastovią savo publiką, kuri yra laisvesnė, atsipalaidavusi. Iš tikrųjų sunku kalbėti apie visą kraštą per vieno teatro prizmę, bet turbūt visi sutiks, kad dažnai jaudinamės, „kas kų apė mani pasakis“. Laikausi nuomonės, kad mūsų gyvenimuose yra labai daug visko – tos pačios akys ir juokiasi, ir verkia. Einant į spektaklį reikia atsipalaiduoti, juk visa tai yra daroma vien dėl malonumo. Mąstant apie lietuvišką teatrą plačiau – pastebėkime, kad jis buvo lietuviško žodžio, kalbos, kultūros saugotojas. Tai pastebėta ir mūsų krašte. Jame atsispindi mūsų savotiška kalba, kalbėjimo maniera, buitės, pasaulėvoka.

J. S.: Komedijos ir moko, ir saugo tai, kas mums brangiausia. Jolanta, ačiū už pokalbį ir galimybę pasijuokti iki ašarų. Juokas geriausias vaistas šiuo ir kiekvienu gyvenimo periodu!

Žolinė – Marijos mums parodytas takelis į Dangų

KUN. KĘSTUTIS ŽEMAITIS

Žolinė krikščionybėje jau nuo pačių seniausių laikų turi labai gilią tikėjimo prasmę. Ši šventė – tai Švenčiausiosios Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų iškilmės, viena iš didžiausių krikščionių švenčių, skirtų Dievo Motinai Marijai. Popiežius Pijus XII 1950 metais tikėjimą, kad Marija pateko į Dangų su siela ir kūnu, paskelbė Bažnyčios dogma, privaloma visiems katalikams tikėti tiesa. Tačiau šventė jau buvo pradėta švęsti IV amžiuje Jeruzalėje. Rytų krikščionys ją vadina Marijos „Užmigimu“. Greitai šventė išplito ir Vakaruose. Taip Bažnyčioje Marija buvo dar labiau išaukštinta.

Žolinės šventė Lietuvoje yra labai populiarė. Ji suburia tikinčiuosius į atlaidų šv. Mišias, suteikia galimybę pabūti su artimaisiais, pamatyti draugus, pasidžiaugti vieni kitais, pasigrožėti rudenėjančia gamta, pasipasakoti apie nuimtą derlių, paragauti šviežio medaus, namuose kepto pyrago.

Marijos paėmimas į Dangų yra ir gražiausia padėkos diena. Dėkojame pirmiausia už naują derlių, kad galime jaustis ramūs ir laukti rudens darbų pabaigos, tikėtis laimingai ir saugiai praleisti žiemą. Dėkojame Dievui ne tik už derlių, bet ir už gyvenimą, ramybę, sveikatą, šeimą, draugus.

Žolinės šventės metu bažnyčiose šventinami žolynai, gėlės, vaisiai. Tuomet javai jau daugelio ūkininkų yra iškulti, pririnkta uogų žiemai, atsisveikinama su rudenėjančia vasara, ruošiamasi naujiems mokslo metams. Tad šventės dieną į puokštę, kuri bus bažnyčioje pašventinta, merginos įpina įvairių laukų ir darželio gėlių, ypač

Virginijos Karčiauskienės nuotr.

tai, ką užaugino pačios namuose. Pašventinama ir pintinėlė vaisių, kuriais šeimos nariai, sugrįžę iš bažnyčios, vaišinasi. Taip šią dieną susipina liaudies papročiai su gilia religine mintimi.

Marijos užtarimu įvykusių stebuklų gausu visuose kraštuose. Tačiau kartais toks motiniškas Jos prisilietimas lieka mūsų nepastebėtas, nors pajuntame kažką ypatingo. Tada apsidžiaugiame ir nesusimąstome, iš kur visa tai. Ir taip net nepadėkojame.

Marijos globa gali mus paliesti pačiais netikėčiausiais momentais. Taip buvo ir Laurai. Ji, tuomet atvykusi į Vilnių ieškotis buto, nes gavo darbą vienoje mokykloje, kažkodėl buvo liūdna. Turėjo džiaugtis, nes baigė universitetą, laukė naujos pareigos. Visgi Laura nesijautė laiminga. Ją kamavo kažkoks nerimas, netikrumas dėl ateities, išgyveno dėl sergan-

čios mamos, labai liūdėjo dėl savo draugės, kuri savotiškai ją išdavė, išpasakodama visiems Lauros rūpesčius ir svajones, kurias ši buvo patikėjusi tiktai jai.

Ėjo Laura Vilniaus senamiesčiu jau neturėdama jokio tikslo. Netoliese pamatė Aušros Vartus. Mergina kažkada jau buvo lankiusis šioje šventovėje. Dabar vėl pasuko pro duris, pamažu pradėjo kilti laiptais į koplyčią, tačiau neįjutė gilaus tikėjimo kaip kadaise, greičiau ją buvo užvaldęs abejingumo jausmas. Priešais altorių atsiklaupė, persižegnojo, kaip buvo pratusi, o vėliau atsisėdo ir pa-ni-ro į savo susipainiojusius jausmus.

Laura prisiminė, kaip buvo maža, kaip su mama ravėjo daržovių lysves, kaip atlaiduose balta suknele apsilvikiusi barstydavo gėles, kaip svajojo, draugavo, mokėsi. Palengva pradėjo

akyse darytis šviesiau, praėjo nerimas, o vienu metu jai atrodė, kad Aušros Vartų paveiksle Marija jai nusišypsojo. Ji suprato, kad kažkas daugiau, ne tik paveikslas žvelgė tokiomis mielomis, rūpestingomis ir motiniškomis akimis. Dar šiek tiek pasėdėjęs mergina sukalbėjo maldą ir išėjo. Jai buvo žymiai geriau, jautė tokį kažkieno nematomo, bet realaus draugišką artumą.

Dabar Laura niekada nepraeina pro Aušros Vartus. Ji užlipa laiptais, pasimeldžia ir tyliai širdyje kalbasi su Ta, kuri merginai kažkada grąžino gyvenimo džiaugsmą.

Palaimintasis arkivyskupas Teofilus Matulionis 1943 m. gegužės 12 d. ganytojo laiške rašė: „Švenčiausioji Mergelė Marija paties Kristaus nuo kryžiaus paskirta būti mūsų Motina, tarpininke ir globėja. Mūsų šalis iš senų laikų yra vadinama Marijos žeme ir tuo vardu mes didžiujamės. O Marija, amžiams bėgant, mums yra parodžiusi ypatingą savo motinišką globą. <...> Taigi ir dabartiniiais sunkiais laikais karštai šaukimės į Mariją ir būkime tikri, kad ji iš visų nelaimių išgelbės mus ir mūsų Tėvynę.“

Didysis lietuvių tautos poetas Jonas Mačiulis-Maironis taip pat giliai įsitikinęs rašė:

Marija, Marija!

Skaisčiausia lelija!

Dangaus Karalienė šviesi!

Užstok prieš Aukščiausią

Tu žmogų menkiausia,

Nes viską pas Dievą gali!

Žolinė galiausiai mums yra ir vilties šventė. Kaip Marija yra Danguje su kūnu ir siela, taip ir mes išpažįstame: „Laukiu mirusiųjų prisikėlimo ir būsimo amžinojo gyvenimo.“ (Tikėjimo išpažinimas)

Žolinė – didelė šventė Punske. Lai ji būna ne tik gražių tradicijų, liaudies papročių demonstravimas, susitikimas su mielais ir artimais žmonėmis (to, be abejo, irgi reikia). Ši šventė pirmiausia tebūna skirta Marijos pagerbimui, maldai prašant Jos užtarimo ir gilaus mūsų tikėjimo išpažinimui.

Virginijos Karčiauskienės nuotr.

Virginijos Karčiauskienės nuotr.

Virginijos Karčiauskienės nuotr.

Žolinės vainikai

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

VIRGINIJOS KARČIAUSKIENĖS NUOTR.

Gamtos veidai

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Birutės Burdinaitės-Olšow nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

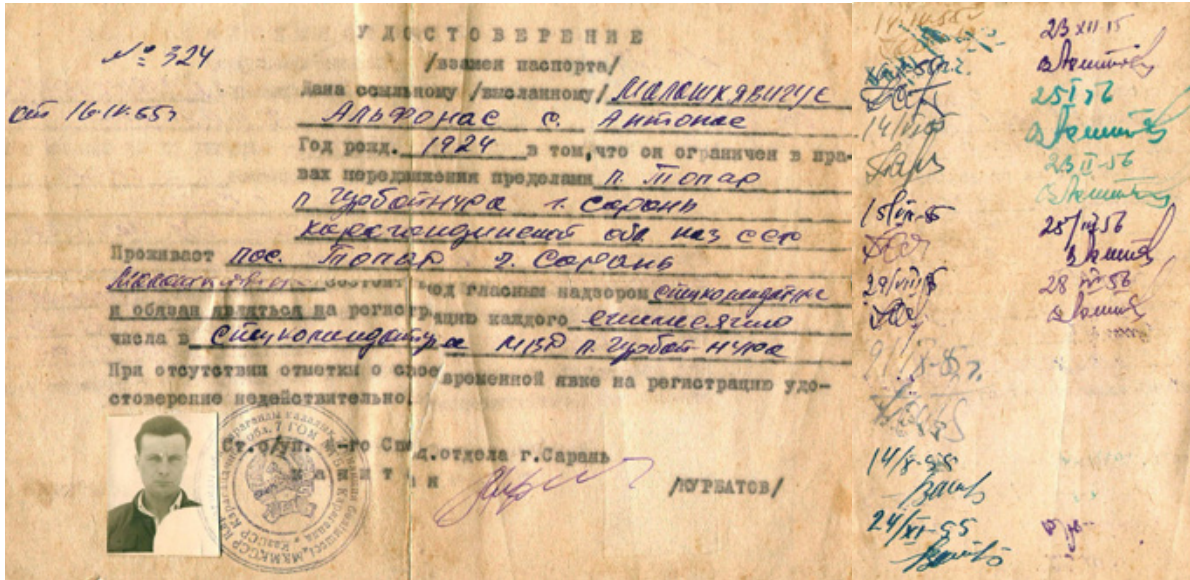

Vidos Valinčienės nuotr.

Vidos Valinčienės nuotr.

1 nuotr.

2 nuotr.

2 nuotr.

3 nuotr.

4 nuotr.

4 nuotr.

5 nuotr.

Asmens dokumentai Lietuvoje XX a.

GINTARAS LUČINSKAS

Tęsinys.

Pradžia š. m. „Aušros“ 14 nr.

Atskirus asmens tapatybės dokumentus turėdavo prostitutės. Dar Rusijoje XIX a. viduryje – XX a. pradžioje iš moters, pareiškusioms norą tapti prostitute, policija paimdavo pasą ir išduodavo asmens pažymėjimą, vadintą geltonu bilietu. Nepriklausomoje Lietuvoje kovai su Veneros ligomis ir prostitucija didesniuose Lietuvos miestuose buvo įkurti sveikatos apsaugos komitetai, kurių nariai buvo gydytojai, savivaldybės atstovai, policijos vadai. Toks komitetas prostitutas registravo. Kiekviena moteris, besiverčianti prostitucija, privalėjo atvykti į komitetą užsiregistruoti ir čia vietoj paso gaudavo sanitarinę knygutę su fotografija, instrukcijomis ir sanitarinės kontrolės lapais. Du kartus per savaitę prostitutę turėjo patikrinti gydytojas, kuris įrašydavo į jos sanitarinę knygutę patikrinimo datą ir sveikatos būklę. Moteriai nustojus verstis prostitucija, pasas jai būdavo grąžinamas.

1919 m. balandžio mėn. Lenkijos kariuomenė užėmė Vilnių ir Vilniaus kraštą. Tačiau užimtų lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių teritorijų Lenkijos vadovai oficialiai nelaikė Lenkijos dalimi, o tų žemių gyventojų – Lenkijos piliečiais. Šios teritorijos buvo laikomos okupuotomis. Vilniaus kraštą valdė civilinė valdyba, kuriai vadovavo generalinis civilinis komisaras. 1919 m. pabaigoje buvo sudaryta Vilniaus apygarda, kuriai vadovavo apygardos komisaras, padedamas apygardų valdybų.

Pasų režimas Vilniaus krašte skyrėsi nuo galiojančio Lenkijoje.

Kiekvienas suaugęs „rytinių teritorijų“ gyventojas privalėjo turėti asmens tapatybę patvirtinantį liudijimą – tikroje Lenkijos teritorijoje išduotą pasą, o laikinai – vokiečių okupacinį pasą, jeigu jis buvo su fotografija. Asmenims, neturintiems tokių pasų, apskričių komisariatai išduodavo nustatyto „A“ pavyzdžio pažymėjimus. Kiekvienas „rytinių teritorijų“ civilinis asmuo, norintis pereiti buvusios Lenkijos karalystės ir „rytinių teritorijų“ sieną, turėjo gauti „B“ pavyzdžio pasą, suteikiantį teisę tokiai kelionei. Šie pasai buvo vizuojami karinių įs-taigų ir galiojo tik 1 mėnesį.

1920 m. spalio 9 d. Lenkijos kariuomenės daliniai, pasiskelbę maištininkais, vėl užėmė Vilnių. Buvo sudaryta neva nepriklausoma valstybė – Vidurinė Lietuva, kuri 1922 m. balandžio mėn. prijungta prie Lenkijos. Vidurinės Lietuvos valdžia išspausdino trijų pavyzdžių pasus, skirtus lietuviams, žydams ir baltarusiams. Tuo laikotarpiu visi vietos gyventojai, taip pat iš Lenkijos atvykusi kariuomenė bei tarnautojai buvo laikomi Vidurinės Lietuvos, o ne Lenkijos piliečiais. Lenkijos pasai Vilniaus krašte buvo išduodami tik likvidavus Vidurinę Lietuvą. Asmenims, kurių Lenkijos pilietybė įrodyta ir nekėlė abejonių, buvo išduodami Lenkijos pasai Nr. 1. Lenkijos piliečiams, kurie kol kas negalėję įrodyti savo Lenkijos pilietybės, buvo išduodami laikinieji pasai Nr. 2. Tokio paso savininkui laiku neįrodžius turint Lenkijos pilietybę, jis buvo laikomas svetimšaliu.

1939 m. spalio mėn. Vilnius ir Vilniaus kraštas sugrįžo Lietuvai. 1939 m. spalio 27 d. Lietuvos Seimas

priėmė Vilniaus miesto ir jo srities tvarkymo įvedamąjį įstatymą, kuris nustatė, kad Vilniaus mieste ir jo srityje veikia Lietuvos teisės nuostatai. „Vilniaus miesto ir jo srities gyventojai, kurie 1920 m. liepos 12 dienos Lietuvos taikos sutarties su Rusija ratifikacijos dokumentais pasikeitimo dieną buvo laikomi Lietuvos piliečiais ir šio įstatymo įsigaliojimo dieną turėjo gyvenamąją vietą Vilniaus mieste ar jo srityje, laikomi Lietuvos piliečiais, šių Lietuvos piliečių žmonos ir vaikai ligi 21 metų amžiaus taip pat laikomi Lietuvos piliečiais, vyresni kaip 21 metų amžiaus šių asmenų vaikai laikomi Lietuvos piliečiais, jei jie šio įstatymo įsigaliojimo dieną turėjo gyvenamąją vietą Vilniaus mieste ar jo srityje.“ Po to vidaus reikalų ministras Kazys Skučas paskelbė Vilniaus miesto ir jo srities gyventojams taisykles vidaus pasams išduoti („Vyriausybės žinios“, 1939 11 24, Nr. 679), kurios įsigaliojo nuo paskelbimo dienos. Pasai turėjo būti išduodami tik Lietuvos piliečiams. Valsčiuose jau išduodavo valsčių, o miestuose – miestų savivaldybės. Jeigu dėl kokių nors priežasčių pasas negalėjo būti nedelsiant išduotas, tai būsimas jo savininkas gaudavo laikiną asmens liudijimą. Jeigu asmuo, pateikęs pareiškimą pasui gauti, negalėjo pristatyti asmens tapatybę įrodančio dokumento su fotografija, tai turėjo pateikti kitus dokumentus: vietovėse, kuriose buvo pildomos gyventojų registracijos namų knygos – išrašą iš jų apie įregistravimą su fotografija, kitose vietovėse – valsčiaus viršaičio ar jam patikimų asmenų duotą pažymėjimą su fotografija. Namų knygos išrašą duodavo namo

savininkas ar valdytojas, o išrašo tikrumą paliudydavo policija.

Kiek vėliau vidaus reikalų ministras išleido įstatymą („Vyriausybės žinios“, 1939 12 09, Nr. 681), kuriuo vadovaujantis nuo 1939 m. lapkričio 29 d. Vilniaus miesto ir jo srities gyventojams buvo išduodami vidaus pasai.

Žmonės, apsigyvenę Vilniuje po 1920 m. liepos 12 d., buvo vadinami „ateiviais“, o karo pabėgėliai, į Vilniaus kraštą Antrojo pasaulinio karo pradžioje atvykę iš Lenkijos – „atbėgėliais“. Jie neturėjo teisės gauti Lietuvos pilietybės ir gyveno Lietuvoje kaip svetimšaliai. 1939 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Seimas priėmė įstatymą karo atbėgėlių reikalams tvarkyti. Karo atbėgėliais buvo laikomi svetimšaliai, kurie dėl karo atvykę ar atitremti į Lietuvą. Jie turėjo nustatyti laiku ir tvarka įsiregistruoti ir vykdyti sąlygas, nustatytas atbėgėliams. Atbėgėlių reikalams tvarkyti Vidaus reikalų ministerijoje buvo įkurtas komisariatas. 1940 m. kovo 20 d. paskelbtas įsakymas, kuriuo nurodoma, kad tie svetimšaliai – Lenkijos piliečiai arba asmenys be pilietybės, atvykę į Vilnių ar jo sritį prieš 1939 m. rugsėjo 1 d. ir dėl karo negalintys iš čia išvykti, kurie iki šiol nėra gavę leidimo gyventi Lietuvoje, privalo gauti tam tikrus liudijimus, kuriuos išduoda vietos policijos viršininkas. Mažamečiai iki 17 metų įrašomi į tėvų liudijimus, o tiems, kurie neturi tėvų, išduodami atskiri liudijimai. Įteikiant pareiškimą, reikėjo parodyti asmens dokumentus. Liudijimas suteikė teisę apsistoti tik nurodytoje vietoje ir dirbti paprastus žemės ūkio ir miško darbus. Iš nurodytos apsistojimo vietos galima buvo išvykti tik leidus policijos nuovados viršininkui.

Klaipėdos kraštą 1919 m. birželio 28 d. Versalio taikos sutartimi buvo nutarta atskirti nuo Vokietijos ir laikinai perduoti Anglijos, Prancūzijos, Italijos bei Japonijos žinion. Kraštas atskirtas nuo Vokietijos 1920 m.

sausio 10 d., ratifikavus Versalio taikos sutartį. Pereinamuoju laikotarpiu Klaipėdos kraštą administravo Vokietijos paskirtas komisaras – grafas V. Lambsdorf. Vėliau Antantės valstybių vardu kraštą buvo pavesta valdyti Prancūzijai, kol bus nuspręsta, kam jį atiduoti. Prancūzija valdė 3 metus – nuo 1920 m. vasario iki 1923 m. vasario. Po Lietuvoje suorganizuoto sukilimo šis kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos.

1924 m. gegužės 8 d. Paryžiuje Lietuvos, Didžiosios Britanijos, Italijos ir Japonijos vyriausybių atstovai pasirašė Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai konvenciją. Ji įsigaliojo 1925 m. rugpjūčio 25 d., kai buvo ratifikuota signatarinių valstybių. Konvencija nustatė, kad buvę Vokietijos piliečiai, kurie krašte gyveno iki 1920 m. sausio 10 d. ir kuriems, ratifikavus konvenciją, sukanka 18 metų, įgyja Lietuvos pilietybę. Lietuvos pilietybę galėjo optuoti asmenys, apsigyvenę krašte ne vėliau kaip 1922 m. sausio 1 d. ir iš Antantės administracinių įstaigų gavę teisę čia nuolat gyventi. Nustatyta ir Vokietijos pilietybės optavimo tvarka.

1925 m. vasario 10 d. pasirašyta Lietuvos ir Vokietijos sutartis dėl gyventojų optacijos. Klaipėdos krašto gyventojams, tapusiems Vokietijos piliečiais, buvo suteikta teisė optuoti Vokietijos pilietybę ir išvykti į Vokietiją. Jie turėjo kreiptis į Vokietijos konsulatą Klaipėdoje ir per 18 mėnesių sutvarkyti optacijos dokumentus. Vokietijos pilietybę pasirinko 13 000 žmonių, t. y. apie 10 proc. krašto gyventojų. Dauguma jų išvyko, o dalis liko Klaipėdos krašte svetimšalių teisėmis.

Buvo paskelbtos pasų išdavimo taisyklės Klaipėdos krašto gyventojams („Vyriausybės žinios“, 1925 08 26, Nr. 202). Jos nurodė, kad pasus gali gauti tik Lietuvos piliečiai. Buvę Vokietijos piliečiai, 1924 m. liepos 30 d. turintys 18 metų ir vyresni, kurie tikrai yra gyvenę Klaipėdos krašte

nuo 1920 m. sausio 10 d. iki 1924 m. liepos 30 d., Lietuvos pilietybę įgyja savaime. Asmenys, įgiję Lietuvos pilietybę, netenka Vokietijos pilietybės. Kiekvienas Lietuvos pilietybę įgijęs ir 17 metų ar vyresnis asmuo privalo per vieną mėnesį gauti Lietuvos pasą. Tėvams ar globėjams sutikus, nepilnamečiai nuo 14 iki 17 metų turi teisę gauti atskirą pasą.

Klaipėdos krašte pasai buvo išduodami vadovaujantis Krašto direktorijos priimtu įstatymu. Pase buvo įklijuojama fotografija. Fotografijos, ant kurių yra antspaudas ar jo dalis, pasui netiko. Pasus išduodančios įstaigos neturėjo teisės išduoti pasų ir bet kokių asmens liudijimų svetimšaliams – ne Lietuvos piliečiams ir asmenims be pilietybės. Svetimšaliai privalėjo turėti savo nacionalinį pasą arba asmens liudijimą iš savo valstybės atstovybės. Asmenims be pilietybės asmens liudijimus išduodavo Klaipėdos krašto gubernatoriaus pasų skyrius.

Paskelbus taisykles svetimšaliams apsigyventi Klaipėdos krašte, Klaipėdos krašto asmens liudijimai bei Klaipėdos krašto keliavimo pasai nebegaliojo. Jų savininkai per 3 mėnesius turėjo gauti naujus pasus. Klaipėdos krašto asmens liudijimas ir Klaipėdos krašto keliavimo pasas nebuvo Lietuvos pilietybės įrodymas. Klaipėdos krašto pasų savininkai, norėdami gauti naują pasą, turėjo pateikti įrodymų, kad jie yra įgiję Lietuvos pilietybę.

1939 m. kovo 22 d. buvo pasirašyta Lietuvos ir Vokietijos sutartis dėl Klaipėdos krašto perdavimo Vokietijai. 1939 m. liepos 7 d. buvo sudaryta Lietuvos ir Vokietijos sutartis dėl ten gyvenančių asmenų pilietybės. Sutarties ratifikacijos dokumentais pasikeista Berlyne 1939 m. lapkričio 9 d. Vokietijos piliečiais buvo laikomi tie, kurie 1939 m. kovo 22 d. buvo Lietuvos piliečiai ir turėjo Klaipėdos krašto gyventojų statusą. Sutartis nebuvo taikoma tiems asmenims, kurie

persikėlė į Lietuvą prieš šios sutarties pasirašymą. Pasilieikantys Klaipėdos krašte ir norintys likti Lietuvos piliečiais turėjo iki 1939 m. gruodžio 31 d. apie tai pranešti Lietuvos generaliniam konsului Klaipėdoje.

1940 m. Lietuva buvo Sovietų Sąjungos okupuota ir aneksuota. 1940 m. rugpjūčio 3 d. Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos VII sesija priėmė Lietuvos priėmimo į Sovietų Sąjungą įstatymą. Lietuva buvo prijungta prie Sovietų Sąjungos kaip sąjunginė respublika. Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo 1940 m. rugsėjo 7 d. įsaką nustatyta tvarka, kuria Lietuvos SSR, Latvijos SSR ir Estijos SSR piliečiai įgyja Sovietų Sąjungos pilietybę. 1940 m. gruodžio 30 d. analogišką įsaką priėmė Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas. Nuo tos dienos, kurią Lietuvos SSR priimta į Sovietų Sąjungos sudėtį, Lietuvos SSR piliečiais tampa visi asmenys, kurie 1939 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos SSR teritorijoje turėjo gyvenamąją vietą, nepriklausomai nuo to, ar jie tuo metu turėjo Lietuvos pilietybę. Lietuvos SSR piliečiams Sovietų Sąjungos pasai buvo išduodami nuo 1941 m.

1941 m. birželio mėn. Lietuvą užėmė Vokietijos kariuomenė. Vokiečių okupacijos metu asmens tapatybei įrodyti buvo išduodami asmens liudijimai, darbo pažymėjimai. Įsakymus dėl asmens liudijimų ir dokumentų leido ir jų vykdymu rūpinosi tiek vokiečių okupacinės, tiek ir vietinės savivaldos įstaigos. Vidaus reikalų generalinio tarėjo 1942 m. rugpjūčio 18 d. potvarkiu dėl vietos gyventojų aprūpinimo asmens dokumentais buvo nustatyta, kad kiekvienas vietinis Lietuvos gyventojas, kuriam sukako 16 metų, privalo gauti asmens dokumentą, kurį, išvykdamas iš namų, privalo turėti su savimi. Okupuoto „Rytų krašto“ gyventojai buvo įpareigoti turėti ir darbo pažymėjimus. Reicho komisaras Ostlandui išleido du potvarkius – 1942 m.

sausio 31 d. ir 1943 m. vasario 26 d. Darbo pažymėjimus privalėjo turėti visi Lietuvos gyventojai – darbininkai ir tarnautojai – nepriklausomai nuo to, ar jie turi darbo, ar yra be darbiai. Darbo pažymėjimai buvo išduodami siekiant užtikrinti okupantų darbo prievolės vykdymą.

Specialūs asmens tapatybę liudijantys pažymėjimai naudoti žydų getuose. Vilniaus getas veikė 1941–1943 m. 1941-aisiais daliai jo gyventojų buvo išduoti darbo pažymėjimai. Pažymėjimą gavusiojo šeimos nariams buvo išduodami kitos spalvos pažymėjimai. 1942 m. gegužės mėn. darbo pažymėjimai pakeisti darbo knygelėmis. 1943 m. pradžioje geto gyventojams buvo išduodami dokumentai, pavadinti pasais. Juose būdavo piršto atspaudas.

Kauno gete 1941 m. rugsėjo mėn. išdalinta 5 000 „žydų amatininko pažymėjimų“. Tų pačių metų pabaigoje visi 14–65 metų amžiaus geto gyventojai paskelbti darbo prievolinkais. Jie buvo registruojami ir gaudavo darbo korteles. Asmens tapatybės dokumentus getuose turėjo ne visi. Jų neturintieji buvo žudomi pirmiausiai.

1944–1945 m. Lietuvą užėmus Sovietų Sąjungos Raudonajai armijai, 16 metų amžiaus ir vyresniems Lietuvos SSR piliečiams išduoti sovietiniai pasai. Jie buvo išduodami 5-eriems, 10-čiai metų, o vyresnio amžiaus žmonėms – neribotam galiojimo laikui. 1974 m. Sovietų Sąjungoje įvykdyta pasų reforma. Išduoti naujo pavyzdžio neterminuoti pasai. Pasą gaudavo kiekvienas, sulaukęs 16 metų. Suėjus 25 ir 45 metams, pase buvo įklijuojama nauja fotografija. Vykstantys į užsienį turėjo gauti užsienio pasą.

Lietuvos SSR piliečiai, „nusikaltę“ sovietiniam režimui (čia turima mintyje tik politinius „nusikaltimus“), būdavo teisiami ir įkalinami. Dažnai su laisvės atėmimo bausme būdavo skiriamas ir pilietinių teisių atėmimas terminuotam laikotarpiui,

pvz., 10 metų laisvės atėmimo pataisos darbų lageryje ir 5 metai – be pilietinių teisių. Areštavus bei nuteisus „nusikaltusius“ asmenis – iš jų būdavo paimami piliečio pasai. Atlikus paskirtą laisvės atėmimo bausmę, asmenys būdavo perkeliama į tremties vietą, kur privalėdavo registruotis artimiausioje Vidaus reikalų ministerijos komendantūroje. Tremtiniams būdavo išduodami specialūs pažymėjimai.

Nuo 1950 m. Lietuvos SSR piliečiai, sulaukę 18 metų amžiaus, buvo kviečiami atlikti karinę tarnybą sovietų armijoje. Prieš ją buvo paimami piliečio pasai, o išduodami kariniai bilietai. Piliečio pasus gražindavo, kai karinė tarnyba būdavo atlikta (4, 3 ar 2 metai).

1990 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, buvo išduodami laikini Lietuvos piliečio pažymėjimai bei pažymėjimai apie apsisprendimą tapti Lietuvos piliečiu. Sovietinių pasų jie nepakeitė, o galiojo kartu su jais. Kol Sovietų Sąjunga nepripažino Lietuvos nepriklausomybės, Sąjungoje buvo pripažįstami tik sovietiniai pasai. Vien su jais galima buvo iš Lietuvos išvykti už Sovietų Sąjungos ribų. 1991–1993 m. sovietiniai pasai buvo pakeisti Nepriklausomos Lietuvos pasais. Lietuvos Respublikos pasas dabar galioja tiek šalies viduje, tiek užsienyje.

Po 1940 m. sovietinės okupacijos nepriklausomos Lietuvos pasus išduodavo Lietuvos ambasados užsienyje. Jais naudodavosi užsienyje apsigyvenę lietuviai – priverstiniai emigrantai, jeigu nebūdavo priėmę šalies, kurioje apsigyveno, pilietybės. Šį pasą turėjo teisę gauti ir iš Lietuvos su sovietiniu pasu į užsienį išvykę Lietuvos SSR piliečiai. Kai kurie iš jų 1988–1990 m. yra jį įsigiję.

Literatūra:

1. *Pasai ir asmens dokumentai Lietuvoje (parodos katalogas). Vilnius, 1997, p. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.*

2. *Svetimšaliams Lietuvoje gyventi laikinosios taisyklės. Vyriausybės žinios. 1922 m. vasario 10 d., Nr. 79, p. 2.*

3. *Užsienio pasams duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1922 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 99, p. 2–3.*

4. *Svetimšaliams Lietuvoje gyventi laikinosios taisyklės. Vyriausybės žinios. 1922 m. rugsėjo 8 d., Nr. 105, p. 3–4.*

5. *Klaipėdos krašto piliečiams pasus duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1925 m. rugpjūčio 26 d., Nr. 202, p. 4–6.*

6. *Užsienio pasams duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1926 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 234, p. 2–3.*

7. *Užsienio pasams, leidimams ir vizoms duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1928 m. gegužės 10 d., Nr. 271, p. 1–6.*

8. *Vidaus pasams duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1930 m. lapkričio 29 d., Nr. 341, p. 1–3.*

9. *Užsienio pasų ir vizų taisyklės. Vyriausybės žinios. 1932 m. gegužės 9 d., Nr. 378, p. 2–7.*

10. *Diplomatinių bei tarnybinių pasų ir vizų taisyklės. Vyriausybės žinios. 1937 m. rugsėjo 30 d., Nr. 588, p. 2–3.*

11. *Pasų įstatų pakeitimas. Vyriausybės žinios. 1939 m. lapkričio 24 d., Nr. 679, p. 1.*

12. *Vilniaus miesto ir jo srities gyventojams vidaus pasams duoti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1939 m. lapkričio 24 d., Nr. 679, p. 5–7.*

13. *Sutarčiai tarp Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Reicho dėl klaipėdiškių piliečių vykdyti taisyklės. Vyriausybės žinios. 1939 m. gruodžio 9 d., Nr. 681, p. 5–6.*

22 psl. paskelbtų dokumentų nuotraukų aprašymai:

1 nuotr. Удостоверение взамен паспорта (pažymėjimas vietoj paso) Nr. 324, išduotas 1955 m. balandžio 16 d. Kazachijos SSR Karagandos srities MGB skyriuje buvusiam kaliniui Alfonsui Malaškevičiui, gim. 1924 m. Alytaus apskrityje, gyvenančiam Karagandos srityje, Saranės rajone, Topar kaime. Liudijimas galiojo iki paso išdavimo. Tekstas rusų kalba. Kitoje pažymėjimo pusėje yra atžymos apie registraciją kiekvieną mėnesį spec.

komendantūroje. 1 lapas, popierius gelsvas, 15 x 21 cm. (*Iš Gintaro Lučinsko kolekcijos*)

2 nuotr. Военный билет (karinis bilietas) Nr. 3488968, išduotas 1989 m. spalio 26 d. Alytaus miesto kariniame komisariate Gintarui Lučinskui, gyvenančiam Alytaus mieste. Yra įrašas, kad iš piliečio pasas paimtas 1989 m. lapkričio 21 d. Yra įrašų apie karinę tarnybą, laipsnį, atliktus skiepus ir kt. Knygelė, viršeliai raudonos spalvos, su SSRS herbu. Vidiniai lapai su vandens ženklais. 36 psl., 12 x 8,5 cm. (*Iš Gintaro Lučinsko kolekcijos*)

3 nuotr. Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimas apie apsisprendimą dėl Lietuvos Respublikos pilietybės, išduotas 1991 m. gegužės 22 d. Almai Truskienei, gyvenančiai Druskininkų mieste. Yra žyma, kad 1991 m. birželio 10 d. išduotas Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimas. 1 lapas, popierius šviesiai pilkos spalvos, 11 x 7,5 cm. (*Iš Gintaro Lučinsko kolekcijos*)

4 nuotr. Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimas Nr. 095218, išduotas 1991 m. birželio 10 d. Alvydui Truskai, gimusiam 1956 metais, gyvenančiam Druskininkų mieste. Galiojimo terminas iki 1991 m. gruodžio 1 d. Yra žyma, kad vėliau išduotas pasas. Viršeliai pilkai žalios spalvos, su Lietuvos Respublikos herbu, 2 lapai, 11 x 7 cm. (*Iš Gintaro Lučinsko kolekcijos*)

5 nuotr. Lietuvos Respublikos piliečio pasas Nr. LB 444628, išduotas 1997 m. rugsėjo 3 d. Alytaus migracijos tarnyboje Jolantai Lučinskienei, gyvenančiai Alytaus mieste. Galiojimo terminas iki 2017 m. kovo 16 d. Lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis. Knygelė, viršeliai tamsiai žalios spalvos, su aukso spalvos raidėmis ir Lietuvos Respublikos herbu. Vidiniai lapai su vandens ženklais. 32 psl., 12,5 x 9 cm. (*Iš Gintaro Lučinsko kolekcijos*)

– Ne kartą senovėje būta taip, kad būdavo suklastojami dokumentai arba pateikiama ne tokia tiesa, kokia iš tikrųjų buvo. Kaži ar šitą kartą taip nebuvo... Tai kas, kad dokumentas pateko į archyvus, bet ar tai tiesa? Abejočiau... Dažnai taikosi, kad kas pasakodamas pagražina ar save slepia, gina, jei blogai pasielgė. Ar nebūna taip? – sako Antanas Paznėkas. Perskaitęs „Aušros“ 2020 m. 10 nr. paskelbtą straipsnį „Archyve surastas partizano Vytauto Prabulio-Žaibo gimimo įrašas“, jis nori pasidalinti savo žiniomis. 24 psl. pabaigos žodžiai neduoda jam ir dar kai kam ramybės...

Jei kas paskaitęs žinotų ką nors daugiau, prašom atsiliepti. Norėčiau papasakoti apie vieną šeimą, kurios pavardė „Aušroje“ pateikta neigiamoje šviesoje. Pakalbinau vieną ano meto liudytoją. Antanas Paznėkas (gimęs 1939 m.) pasakoja:

– Tada buvau 9 ar 10 metų, sakyti – mažas vaikas, bet gerai pamenu dažnai mūsų namuose besilankiusius vyrus iš Lietuvos. Juos tada vadino mūsų draugais iš Lietuvos. Ateidavo jie pasikalbėt, pirty išsimaudyt, užvalgyt. Mama duodavo šviežios naminės duonos, lašinių, svogūnų.

Mano tėvelio sesuo Ona Paznėkaitė jiems vis virdavo ir ruošdavo valgi. Kad šita teta gera šeiminkė, tai ir suaugęs įsitikinau, nes kai tarnavau kariuomenėj, pavadžiau jai prižiūrėt mano bites, tai labai gerai prižiūrėjo, išsaugojo visus avilius. Mūsų giminėje siuvėjas buvo kitas dėdė Jonuška Alfonsas, jis pats siuvo ir kitus pamokė. Tai jis papasakojo, kaip pas juos, Damnioko Jonuškus, per II pasaulinį karą užėjo sykį aukšto rango Lietuvos karininkas nakvoti. Atsiliepi po kurio laiko, parašė laišką, kad laimingai pateko į Ameriką. Daug pagaudavo tėtė žuvų, tai sakydavo: „Pačėdžinam an šastadienio, kad ir šiciem vyram būtų žuvies ir rasalo su šucytom bulvėm.“ Prabulis arba jo draugas mokės čia siūti. Žinau, sakė: „Gerai išmoko, gabus, pasiuvė ailių ir

Klausimas praeičiai

EUGENIJA PAKUTKIENĖ

kailinius jau, o kap tus meistras davė, sakė – išprosys, tai be raikalo kailinius prosino, galėj cik ailukį.“

Turėjom palei Seivio ežerą savo medinę pirtį, tad sykį per dvi savaites ateidavo tie vyrukai mūsų pirtin maudytis. Tėvas prieš tai liepdavo man: „Aplėk, vaikeli, su šunim aplink namus, pacikryk, ar ramu, ar niekas svecimas nevaikščoja.“ Kai grįžęs pasakydavau, kad aplink ramu, tada jie nusirengdavo ir eidavo į pirtį. Čia ateidavo ir daugiau kaimo žmonių maudytis, ir mūsų šeima prausės, bet kitu laiku. Ir niekas nematė, kad kas antras šeštadienis ateina pas mus tie Lietuvos vyrai. Pro bunkerį ėjo takas, kuriuo eidavo šaltėniokai ir šlynakiemiokai į geležinkelio stotį, nes Anave – Lovuočiuose traukinys sustodavęs. Tuo pačiu taku vienas paskui kitą (tais pačiais pėdsakais žiemą, kad nesimatyti) iš savos slėptuvės, bunkerio ateidavo šie Lietuvos vyrai. Jie naujo takelio nenumynė. Jų pėdsakų nebuvo matyti. Sykį, pamenau, kai šunys labai lojo, tai jie nėjo maudytis. Žiemą vaikščiojo baltai apsilvilkę ir net batai balti buvo, kad nesiskirtų nuo sniego spalvos. Jei mėnulis, tai irgi atsargūs buvę. Nėjo, kad šešėlis nekristų. Jie jautė grėsmę ir buvo įsirengę Šilainėj pas Grigučius naują bunkerį. Jau planavo persikelti, bet kaip tyčia pasitarę atidėjo. Mat šalta naktis pasitaikė, tai pasiliko dar vienai nakčiai šitame bunkery Jakimavičių miškelyje. Ir, deja, buvo užklupti... Didvyriškai žuvo 1949 m. gruodžio 15 d. Nors sakyta, kad naujas bunkeris ruoštas 3 kilometrai nuo šito, kur Šlynakiemio miškely. Ir kad Šilainėj pas Grigučius kluone

kasdami tą naują bunkerį jie pametė akinius ir diržą, ir gal po mėnesio ten policija rado tuos įkalčius.

Tie Lietuvos vyrai labai reikalingi buvę ir čia jiems, rodės, buvo saugu. Mat kai rusai okupavo Lietuvą, reikėjo, kad susiorganizuotų partizanai. Jie pasitraukė į miškus. Kiekvienas partizanas žinojo, jog neatsilaikys prieš okupantus ir turės žūti, bet vis vien nepasidavė ir kovojo iki paskutinio kraujo lašo. Jie turėjo išsikasę slėptuves, kurias vadino bunkeriais. Buvo partizanų valdžia ir žvalgyba, kuri organizavo jų judėjimą. Jie planavo vykti į Vakarų, kuo toliau nuo priešų, bet ne visiems pavyko.

Mūsų krašte apsisusto partizanų grupė, kuriai vadovavo Šleževičius. Tačiau ilgai nevadovavo, nes jo bunkerį pas Pauliukonius Vaičiuliškėse rado lenkų kariuomenė. Šleževičių suėmė ir perdavė rusų valdžiai. Po jo vadu tapo partizanas Bonifacas Rutkauskas, bet jis su broliu Algirdu greit žuvo. Kai vadu buvo paskirtas Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas, Dainavos apygardos partizanų štabo viršininkas, subūrė 15 grupių, jos išsikasė bunkerius skirtingose vietose, kad nesugautų jų visų vienu metu. Bunkeriai buvo pas Pauliukonius Vaičiuliškėse, Judickus ir Žilinskus Budziske.

– Daug tardyta, skaudžiai nubausyta mūsų krašto lietuvių, bet jie vieningai sakė: „Nežinau, nemačiau...“ Galėjo žinoti apie partizanus – Lietuvos didvyrius daug kas. Skaudžiai mušami nejaugi galėjo pasakyti? Bet jei... Tada belieka mums, gyviems, už juos atsiprašyti. Tad labai atsiprašau – ar tai mano giminaitis buvo, ar ne, nesmagu ir nemaloniai tokios

išdavikiškos žinios, vis vien labai atsiprašau, – sako Antanas Paznėkas. – Žinių pateikėjų gali būti kelios versijos. Vieni taip žino, o žiūrėk – kiti kitą tiesą žino. Kaži ar nesirastų dar ir kitų liudytojų. Veju kaltinimo mintį tolyn nuo savęs. Nenorėčiau sutikti su tuo, kad mano giminaičiai nepadėjo ar kenkė partizanams. Kiek pamenu, tai viskuo padėdavo, šelpė maistu. Pats regėjau, kad padėjo, bet kas toliau – sunku spėti...

Lietuvai ir Lenkijai 1920 m. spalio 7 d. pasirašius Suvalkų sutartį, šios teritorijos atiteko Lenkijai, bet lietuviai liko gyventi nuo seno savose žemėse. Pas kai kuriuos nuo 1945 m. prieglobstį rado Lietuvos partizanai.

Jurgio Krikščiūno-Rimvydo ir Vito Prabulio-Žaibo bunkeris buvo šalia Šlynakiemio kaimo, įrengtas viename iš trijų šalia esančių nedidelių pušynėlių, nuo karo užsilikusiam senosios technikos apkaše. Vakare jie ketino galutinai persikraustyti į naująjį bunkerį. Buvo jau pasidirbę lenkiškus pasus ir žadėjo peržiemoti, o 1950 m. pavasarį traukti į Vakarų. Deja... Garbė dabar, kad tėvai, teta pagelbėjo, tik liūdna, kad kitokia tiesa pateikta, susijusi su mūsų pavarde. Tačiau vertėtų ieškoti... Ačiū už archyvo medžiagą, bet vis tiek prašyčiau, jei kas daugiau žino, kad surašytų savo tėvų ir senelių pasakojimus bei paties matytus to meto faktus.

Antano tėtė Vincas Paznėkas gimęs 1904 m., o dėdė (tėtės brolis) Petras – 1910 m. Jis užkurys buvo Radžiūčiuose. II pasaulinio karo metu per frontą jų šeimą iš gimtųjų namų Šlynakiemyje į Vidugirius išvarė. Apsistojo pas Jonuškus, pas kitą

dėdę (mamos brolių). Pas Paznėkus buvo piemenukas Stasys. Jis ganė gyvulius. Tai irgi sykiu su šeima persikėlė į Vidugirius. Keletas šeimų pas Jonuškus tada buvo suvaryta. Tai įvyko daug anksčiau, keletą metų prieš bunkerio išdavimą. Į karo pabaigą, kai frontas nuslinko, galėjo sugrįžti namo. Paznėkai iš Šlynakiemio nedalyvavo išdavystėje, o tuos išdavikus nuteisė 15 metų kalėjimo, atsėdėjo, nors gal tikėjosi kitokios naudos.

– Aš pats, – tęsia Antanas Paznėkas, – taip pat bent keturias gyvybes išgelbėjau. Kartą žiemą eidamas pro ežerą pastebėjau įlūžus ledui skęstantį vyresnio amžiaus tokį Matulevičių. Nežinia iš kur įgavau tiek jėgos, kad su šaknimis išroviau alksniuką ir prišliaužęs ledu padaviau skęstaniajam, ir taip ištraukiau iš šalto vandens. Kitas atvejis: kai su kalyte buvau miškelyje, ji sulėjo, ir pamačiau pakaruoklį. Net nedvejodamas prilėkiau ir nutraukiau žemėn, atgaivinau. Tas vaikinys daugiau nesikėsino į savo gyvybę, laimingai vedė, sulaukė senatvės, iki šiandien man dėkingas. Man dirbant geležinkeluose, iš Ruciane-Nida į Elką dažnai vežėm mokinius. Kai traukinys turėjo keisti bėgius, važiavo atbulas. Staiga pamačiau kažką ant bėgių. Surikau mašinistui, kad sulėtintų, greit iššokau ir atgaivinau garvežio partrenktą jaunuolį. Buvo stipriai sutrenktas ir be sąmonės, bet mokėjau masažuoti, nes mokė per kursų, tai pavyko atgaivinti.

Dainavos krašto istorijos tyrinėtojas Gintaras Lučinskas, gyvenantis Alytuje, taip pat parašė savo nuomonę. Motyvacija parašyti straipsnį „Archive surastas partizano Vytauto Prabulio-Žaibo gimimo įrašas“ bei paskelbti žurnale „Aušra“ buvo tik tokia, kad būtų ištaisytos istorinės klaidos, kurios pradėtos skleisti memuarinėje literatūroje. Būtent kad tariamai V. Prabulis gimęs 1928 m., kad slapta krikštytas Punsko parapijos bažnyčioje, kad kažkada buvo sunaikintos Būdviečio parapijos

metrikų knygos. Apie žūties aplinkybes straipsnio autorius neturėjo tikslo rašyti, išskyrus tai, jog buvo pacituota informacija iš Aldonos Vilutienės knygos „Trečioji vėliavos spalva“ (Vilnius, 1996, p. 432). Pagal A. Vilutienės pateiktą versiją – galimai Šlynakiemio kaime įkurtą partizanų bunkerį išdavė P. Paznėkas. Ritos Pauliukaitienės sudarytoje knygoje „Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas ir jo artimieji“ (Punkskas, 2019) rašoma:

„Saugumiečiams pavyko susekti ir užverbuoti buvusius ryšininkus – P. Paznėką-Witold (Vytautas) ir P. Remindavičių-Mały (Mažasis). Pastarasis gavo įsakymą surasti J. Krikščiūno ir V. Prabulio slaptavietę“ (p. 228). Šioje knygoje taip pat yra pateikta informacija (raportas) iš Lenkijos Tautos atminties instituto (IPN) archyvo apie įvykdytą operaciją, kai žuvo du partizanai. Kadangi 2009 m. dokumentai buvo išslaptinti, tai nurodyta ir signatūra (šaltinis) – AIPN, Bi, 07/1286, l. 4 ir tolesni. Atsiminimai, pasakojimai, be abejonės, vertingas šaltinis, kai nėra kitaip fiksuotos informacijos. Vis dėlto atsiminimai, kaip šaltinis, verčia suklusti, kai juos pateikia artimi giminės, o ypač kai tie šaltiniai užfiksuoti gerokai chronologiškai nutolus nuo įvykių datos. Lenkijoje

Partizanų Jurgio Krikščiūno ir Vytauto Prabulio žuvimo vieta Šlynakiemyje

Irenos Gasparytė nuotr.

speciali komisija (Tautos atminties institutas), tirdama pokario įvykius, dirbo kelis dešimtmečius, po krislelį kaupdama ir apdorodama informaciją. Todėl jos surinkta informacija turbūt neturėtų kelti abejonų dėl istorinių faktų patikimumo. G. Lučinsko nuomone, gerb. Antanas Paznėkas arba „Aušros“ redakcija galėtų kreiptis į minėtąją instituciją ir gauti autentiškus dokumentus, kuriuos pasitelkus bus gauti visi atsakymai.

Sigitas Birgelis paskelbęs dalinius duomenis iš 2009 m. išslaptintos Lenkijos sovietinio saugumo medžiagos apie dviejų partizanų žūtį. Išslaptinti Lenkijos komunistinio saugumo dokumentai parodo, kaip buvo ruošiasi šiai partizanų likvidavimo operacijai bei kaip atlikta pati akcija, žvelgiant Lenkijos saugumo darbuotojų akimis: „J. Krikščiūno-Rimvydo ir

V. Prabulio-Žaibo suėmimo planą sudarė Suvalkų apskrities viešojo saugumo įstaigos viršininko pavaduotojas jaunesnysis leitenantas Tarasevičius (Tarasiewicz) ir Balstogės vaivadijos viešojo saugumo įstaigos (WUBP) I skyriaus vyresnysis referentas, jaunesnysis leitenantas Gorczyca (Gorczyca). Jį patvirtino Suvalkų apskrities viešojo saugumo įstaigos viršininkas leitenantas Šaralo (Szaralo).

Plane rašoma:

[...] I. Operacijai atlikti reikia pasitelkti kariuomenę KBW (Vidaus saugumo korpusas), paimti 300 karių ir Suvalkų PUBP 20 operacinių darbuotojų bei 20 MO (Pilietinė milicija) pareigūnų, ir iš visų jų sudaryti tris operacines grupes, kitaip sakant, vieną grupę iš 45 žmonių, antrą grupę iš 250 žmonių ir trečią šturmuojančią grupę iš 50 karių.

a. Anksčiau nurodytų grupių užduotis:

1 grupė iš trijų pusių apsups Trakelio mišką, išstatant žmones, kad vieni kitus matytų – kas 20 metrų. Pirmai grupei vadovauja Suvalkų PUBP viršininko pavaduotojas TARASIEWICZ H. Grupę sudaro UB ir MO darbuotojai.

2 grupė žiedu [bunkerį] apsups nuo Trakelio miško šiaurinės pusės, aukščiau Slionzoko kaimo, uždarinama žiedu Šlynakiemį su jo kolonija, prie miško susidurdama su pirma grupe, išstatant karius taip, kad vieni kitus matytų – kas 50 metrų. Grupei vadovauja kapitonas WASZCZUK, o UB žmonėms vadovauja STRZYŻYKOWSKI M.

3 grupė [...] pajuda nuo Šaltėnų pusės per laukus iki Aleksandro JAKIMAVIČIAUS kolonijos drauge su sulaikytu [...], slapyvardžiu „Mały“, kuris nurodys pušynėlį ir vietą, kurioje esti bunkeris. Priartėjus šturmuojančiai grupei prie nurodyto pušynėlio per 500 metrų apsups jį žiedu 30 žmonių grupė, likusieji 15 puola [...], stengdamiesi žūtbū

paimti banditus gyvus, o jei bandytų jie bėgti – šaudyti į kojas. Grupei vadovauja jaunesnysis leitenantas CZEPIEL, o UB grupei – jaunesnysis leitenantas Gorczyca.

II. 1 ir 2 grupės 1949.XII.15 dieną 2.00 valandą išvažiuoja automobiliu iš Suvalkų miesto ir atvyksta į Šipliškės, automobilius palikdamos prie MO, nuo užduoties punkto per 8 km. 3.40 val. antra grupė užduoties vykdyti į paskirties vietą išvyksta plentu. Trečia šturmuojanti grupė, stovinti Šipliškėse [...], 7.00 val. pradeda vykdyti savo užduotį.

III. Įvykdžius trečios šturmuojančios grupės užduotį, kitaip sakant, pačiuš banditus, minėtoji grupė duoda sutartus ženklus – tris baltas raketas [...]

IV. Atsakingas už visos operacijos atlikimą Balstogės WUPB vardu yra viršininko pavaduotojas majoras Sokołowski, KBW vardu – majoras Tomczakowski.

Apie šią Lenkijos saugumo įvykdytą partizanų likvidavimo akciją vaizdžiai pasakoja 2009 m. IPN paviešintas dokumentas „Atlikto operacinio plano likviduojant lietuvių žvalgybos gaują raportas“:

„[...] operacijai pasirengta [...] buvo kuo puikiau, [...] pušynėlyje rasta anga į bunkerį. Tuo pačiu buvo pastebėta, kad per mažą plyšėlį sklinda dūmai. Grupė atsargiai ilgais vėzdais pradėjo atidengti angą, tuomet iš bunkerio banditai paleido keletą šūvių [...] Po kelių minučių šturmuojanti grupė, nepaisydama šūvių, nuplėšė dureles ir atidengė angą į bunkerį. Banditai ėmė intensyviau šaudyti. Šturmuojančios grupės vadas jaunesnysis leitenantas CZEPIEL šovė kelias raketas į vidų, bandydamas padegti jį [bunkerį], ir įsakė kareiviams paleisti kelis šūvius, taikant pro bunkerį. Mat siekė parodyti banditams, kad ugnies persvara ne jų pusėje. Nuščiuvus šūviams privesta prie angos lietuvių iš gretimo kaimo, per kurių banditams lietuvių kalba

buvo įsakyta, kad pasiduotų ir apleistų bunkerį, į ką banditai atsakė, kad lenkų kariuomenei nepasiduosią, nes joje komunistai. Po valandą trukusio banditų atsišaudymo šūviai nutilo. Tuomet pradėta atkasinti bunkerio viršų. Kai buvo atkastas, kas truko apie 15 minučių, bunkeryje rasta du banditus. Vienas jų gulėjo bunkerio kampe negyvas, kairėje rankoje laikydamas PARABELLUM pistoletą, dešinėje 10-ies šovinių šautuvą. Banditas pats sau atėmė gyvybę, pats sau du kartus šovė į galvą. Tuo tarpu prie bunkerio angos gulėjo antras banditas, dešinėje rankoje laikydamas belgišką 15 šovinių pistoletą, o šalia jo gulėjo PPŠ. Banditas buvo sužeistas į galvą, bet dar gyvas. [...] Išgabenus juos į paviršių [...] buvo atpažinta, kad užmuštas banditas yra ieškomas lietuvių šnipų gaujos banditas Vytautas PRABULIS, kitas sužeistas – lietuvių šnipų gaujos vadas Jurgis KRIKŠČIŪNAS, slapyvardžiu RIMVYDAS. Sužeistą banditą vietoje KBW daktaras aptvarstė, po to sanitarine mašina pervežta jį į Suvalkų ligoninę.“

S. Birgelis išdaviko pavardės, atrodo, nenurodė, tik slapyvardį „Mały“. G. Lučinsko nuomone, lenkų saugumo buvo užverbuoti P. Paznėkas-Witold ir P. Remindavičius-Mały. Manoma, kad pastarasis nurodęs bunkerį.

– Aš negaliu teigti, nes neturiu archyvinių dokumentų, tik galiu manyti. Galbūt skundikai už išdavystę gavo piniginių atlygį, galbūt buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Manau, jog nesunku parašyti į tą archyvą prašymą ir gauti dokumentų kopijas, – sako G. Lučinskas.

Visada verta ieškoti, kalbėtis, aiškintis, kad ir kokia skaudi būtų tiesa. Prisidedu prie atsiprašymo, nes visgi mūsų krašto lietuviai vieni padėjo, slėpė, o kiti išdavė Lietuvos lietuvius. Ačiū už žinias.

Juozas Gasperavičius iš Žvikelių

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Liepos 15 dieną žemiškąją kelionę baigė mūsų krašto sūnus, lietuvis, buvęs ūkininkas, Žvikelių kaimo seniūnas, šešių vaikų tėvas Juozas Gasperavičius. Mirtis į Gasperavičių šeimos duris pasibeldė visai netikėtai – 67-uosius metus einantis Juozas nesiskundė sveikata, rytą keldavo ir vakarą guldavo lyg niekur nieko. Kartais lyg skrandį paskaudėdavo, bet praeidavo išgėrus piliulę. Čia neseniai sėdėta prie vieno stalo, čia amžiams iškeliauta – šeimai susitaikyti labai sunku.

ŽVIKELIŲ GASPARAVIČIAI XX AMŽIAUS PIRMOJOJE PUSĖJE

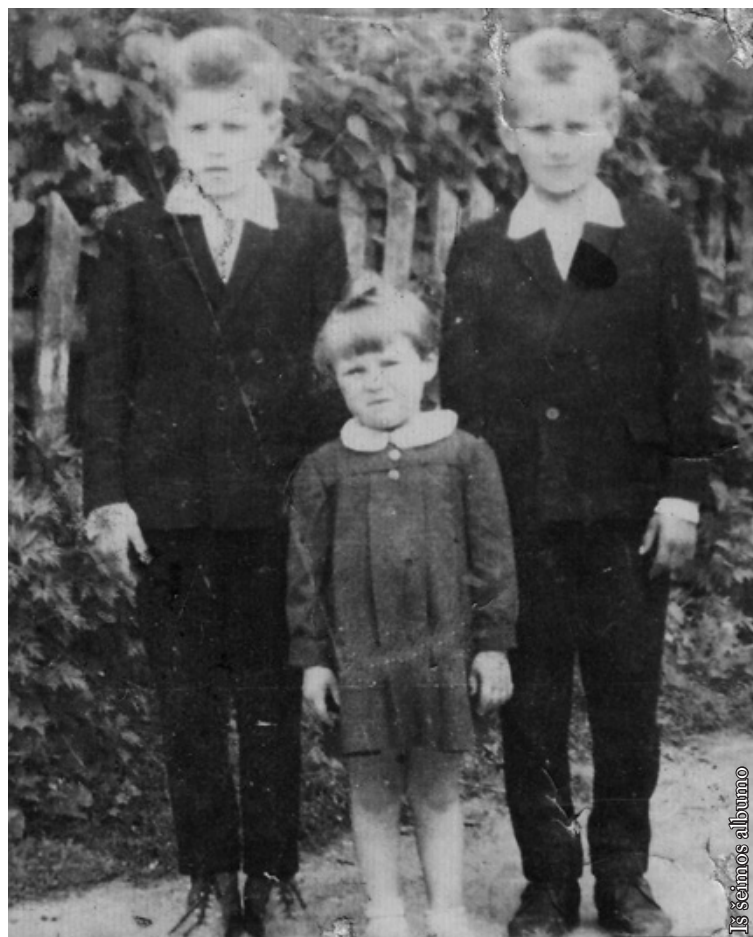
Gasparavičių (ar Gasparavičių) pavardė nėra populiari mūsų krašte. Tiesą sakant, tik viena giminė yra šia pavarde. Pagal tėčio surinktus duomenis, Gasparavičiai atėjo į Žvikelius kažkur nuo Kučiūnų. Tačiau daugiau žinių nėra. Pirmasis, apie kurį šiek tiek žinoma – tai Jonas Gasparavičius, tėvo senelis, gimęs 1869 metais. Jis su pirmąja žmona turėjęs tik vieną dukrą Vladą, vėliau, 1916 metais, su antrąja žmona Elžbieta (Baguckaite) susilaukęs sūnaus Antano, o jau 1919-aisiais abu su žmona palikę šią ašarų pakalnę ir trečių metų kūdikį, vienintelį sūnų ir pavardės paveldėtoją Antaną. Pasakojama, kad abu Gasparavičius pakirtęs tuomet per Europą keliavęs ispaniškasis gripas. Antanukas liko visiškai našlaitis, tad juo pasirūpino pirmosios santuokos 16 metų vyresnė sesuo Vlada, kuri ištekėjusi už Žagarių Rudžio (Rudzinsko) neturėjo vaikų. Jie augino Antaną kaip savo vaiką. Niekas net jo tikrosios pavardės

nežinojęs, visi vadinę Rudzinskuku. Šeimoje pasakojama, kad Rudzinskas buvęs labai geras žmogus ir kad jis Lietuvos savanoris. Smalėnų kapinėse ant nediduko paminklinio akmens ir iškalta ši informacija.

Taip ir užaugo Antanas, vienintelis paveldėjęs Gasparavičių pavardę. Tuomet dar yra buvę kokių pusbrolių ir pusseserių, tačiau jie išsivažinėjo po pasaulį. Šiuo metu kažkur Gdanske esą begyvenančių Gasparavičių.

Žinia, kad giminė, bet jau sunku atsekti kraujo ryšį. Seinuose dar gyveno Antano pusseserė Gasparavičiūtė – Aniela Žimny. Antanas apie 1942-uosius vedė Rožę Vaicekauskaitę iš Ramoniškių. 1943 metais jiems gimė pirmasis sūnus Jonas, 1944 metų pabaigoje Petras. Rožė nebuvo stiprios sveikatos. 1947 metais, palikdama vyrą ir du mažamečius vaikus, mirė nuo džiovos (bent jau taip šeimoje pasakojama). Jai buvo tik 24-eri.

Antanas Gasparavičius vedė antrą kartą. Jo išsirinktoji buvo Julija

Iš kairės broliai Juozas ir Antanas, priekyje sesuo Birutė

Šilinskaitė iš gretimo Vilkapėdžių kaimo.

GASPARAVIČIUS AR GASPERAVIČIUS?

Lenkai, užrašydami dokumentuose šios pavardės variantą Gasperowicz, šaknyje įrašė *e*, bet lietuviškai kaime niekas kitaip nevadino kaip Gasparavičiumi. Tai gal šis variantas ir yra autentiškas. Beje, mano tėtis Jonas Gasparavičius, gimęs 1943 metais, vokiečių laikais, bekrikštijant Smalėnų bažnyčioje ir buvo užrašytas taip, kaip kaime buvo vadinamas – Jonas

Juožas ir Danutė Gasperavičiai su vaikais

Gasparavičius. Vėliau, 1989-aisiais, per teismą pasinaudojęs Smalėnų bažnyčios archyve rastu krikšto dokumentu ir atkūrė savo autentišką pavardę dokumentuose. Tačiau dauguma giminės įprato rašyti pavardės variantą Gasperavičius, taigi taip ir liko.

JUOŽAS IR JO ŠEIMA

Juožas Gasperavičius gimė 1953 metų spalio 11 dieną Žvinkelioose. Tai buvo trečias Antano Gasparavičiaus vaikas, bet pirmas su antrąja žmona. Taigi Juožas atėjo į šeimą, kur jau buvo du vyresni broliai. Po jo dar ši pasaulį išvydo brolis Antanas ir sesuo Birutė. Taigi šeimoje jie augo penkiese. Lengva nebuvo, tačiau vyresnieji broliai tik subrendę išėjo dirbti. Petras išvyko į Sileziją laimės ieškoti, ten vėliau ir šeimą sukūrė, ten gyveno, ten ir palaidotas. Jonas pradėjo nuo darbų valstybiniuose ūkiuose, tačiau būdamas veržlus baigė studijas ir sukūrė verslą Punske. Jaunystėje Juožas, atitarnavęs kariuomenėje, perėmė tėvų ūkį ir pasiliko čia ūkininkauti. Antanas vedė ir apsigyveno Smalėnuose,

vėliau Punske pasistatė namą. Sesuo Birutė ištekėjo ir išėjo gyventi į Seinus.

Juožas šeimą sukūrė būdamas 33-ejų. Vedė gerokai už save jaunesnę Danutę Pečiulytę iš Šlynakiemio. Gyvenimas klostėsi puikiai. Metai po vestuvių pasaulį išvydo pirmoji dukra Živilė, po poros metų gimė Asta, vėliau vienas po kito sūnūs Gintas ir Jonas, po kelerių metų – dukra Silvija ir jaunikis Rimas. Vaikai augo sveiki, Juozo motina padėjo juos auginti, ūkyje irgi sekėsi tikrai neblogiausiai. Kaip

dauguma šiame krašte – Gasperavičių šeima augino karves, vertėsi pienininkyste.

Vyriausios dvi dukros, baigusios mokslus Punsko Kovo 11-osios lietuvių licėjuje, išvyko studijuoti į Kauną. Ten ir pasiliko gyventi. Kiti vaikai po vidurinių mokyklų nuėjo į darbus arba ėmėsi ūkininkauti.

Ūkį perdavęs sūnui Jonui, Juožas galėjo daugiau pailsėti, dažniau išvažiuoti į Punksą ar Seinus kokių reikalų tvarkyti. Pernai ūkyje pastatytas naujas, modernus tvartas. Pasidarė patogiau ir lengviau dirbti. Birželio mėnesį sūnui Jonui susituokus atrodė, kad Gasperavičių gyvenimas dar pagerėjo, tačiau Juožas ilgai tuo nesidžiaugė... Šiomet buvo jau trečios jo vaikams iškeltos vestuvės, sulaukė vieno anūko – Luko.

Juožas su anūku Luku

Gasperavičių šeima dukros Silvijos vestuvių dieną

DARBAI IR VERTYBĖS

Juozas ilgus metus buvo Žvikelių kaimo seniūnas ir pora kadencijų Punsco valsčiaus tarybos narys. Ši veikla jam buvusi labai svarbi. Kaip ir tai, kad mūsų krašte pagarbiai būtų žiūrima į gimtąją kalbą. Jo vaikai lankė lietuviškas mokyklas. Tik įkūrus Seinuose „Žiburį“, leido vaikus čia į gimnaziją. Jam svarbu buvo, kad gimtojoje parapijoje būtų atnašaujamos šv. Mišios gimtąja kalba, būtų teikiami lietuviškai sakramentai. Būdamas paprastas kaimo žmogus, suprato, kokios

teisės jam priklauso, ir jas gynė. Visi žinome, kaip sunku eiti prieš srovę, o Juozas drįso taip elgtis ir turėti savo nuomonę, nors dažnai ji nebuvo nei populiari, nei daugumos remiama.

Juozas buvo guvus, energingas, veiklus. Ir Dievo jam skirta būti aktyviam iki paskutinės dienos. Dalyvavęs brolienės laidotuvėse, pirmadienį, dieną prieš mirtį, turėjo visokių reikalų, važiavo, bendravo su žmonėmis, o jau trečiadienį per pietus Dievulis pasikvietė jį pas save.

Lai bus lengva Tau, mielas krikšto tėveli, pamilta tėviškės žemelė.

2020 m. liepos 15 d. mirė
A. A. JUOZAS GASPERAVIČIUS
iš Žvikelių.

Nuoširdžiai dėkojame kunigui Romui Zdaniui už šv. Mišias ir žodžius, skirtus velioniui prisiminti. Ačiū tariame Smalėnų parapijos giesmininkams už giesmes, giminėms, kaimynams, artimiesiems už užuojautos žodžius ir palydėjimą į kapus.

Liūdinti šeima

Prabėgo vieneri metai, kai iš Punsco į Žiežmarius išėjo šešerius metus mūsų parapijoje vikaravęs kunigas Marius Talutis. Neseniai sužinojome, kad Kaišiadorių vyskupo dekretu jis tapo dviejų parapijų – Kernavės Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ir Musninkų Švč. Trejybės – administratoriumi. Klebono pareigas pradėjo eiti šių metų rugpjūčio pradžioje. Labai džiaugiamės tokia žinia ir linkime kunigui Mariui kuo geriausios kloties priimant naujus iššūkius.

Božena Bobinienė: Lygiai prieš metus išlydėjome Jus iš Punsco parapijos. Kas per tą laiką pasikeitė Jūsų gyvenime?

***Kun. Marius Talutis:** Sunkus klausimas. Atrodo, lyg ir daug visko, o kita vertus – lyg viskas ir po senovei. Žiežmarių parapijoje pagyvenau tik vienerius metus. Nemaža laiko teko pabūti karantine. Pradėjome su klebonu rengti šv. Mišių translaciijas, kurias stebėjo ir nemažai Lenkijos lietuvių. Gyvendamas Žiežmariuose turėjau progų paskleisti žinių apie kunigo Igno Dzermeikos tėvo istoriją. Juk jis tikras kankinys ir šventasis, atidavęs gyvybę už alkanam žydų vaikui paaukotą duonos riekę. Palaidotas Žiežmarių kapinėse.*

Džiaugiuosi, kad būnant Žiežmariuose mane aplankė ir punskiečiai. Net du Žiežmarių klebonijos katinukus paėmė auginti į Punsco kraštą. Keletą kartų buvo labai malonių siurprizų. Vienoje šventėje Ukmergės rajone netikėtai susitikome su Irena Gasperavičiūte, viename mieste gatvėje eidamas su klebonu susitikau Punsco viršaitį Vytautą Liškauską su šeima, o kelyje Vilnius–Kaunas važiuodamas pamačiau ir susistabdžiau Antaną ir Zitą Venšlauskus. Neseniai visiškai netikėtai gavau iš vyskupo siuntimą keliauti iš Žiežmarių parapijos į Musninkus ir Kernavę klebono pareigoms.

Kunigas Marius Talutis – dviejų parapijų klebonas

BOŽENA BOBINIENĖ

B. B.: Dirbsite dviejose parapijose. Kuri bus pagrindinė? Kaip žadate derinti darbą abiejose vietose?

Kun. M. T.: Kadangi abi parapijos labai mielos, labai sunku išsiriinti. Seniau kunigas gyvendavo Musninkuose, bet aš kol kas gyvenu Kernavėje, nes per dieną Kernavę aplanko šimtai lankytojų, o man patinka pabendrauti su žmonėmis, pakviesti aplankyti ir nuostabią Kernavės šventovę. Kaip bus toliau, dar nežinau...

B. B.: Kaip Kernavėje atrodo rytas?

Kun. Marius Talutis Kernavėje

Iš Marius Talučio asmeninio albumo.

Iš Marius Talučio asmeninio albumo.

Kun. Marius Talutis su baikeriais

Kun. M. T.: Gyvendamas Kernavėje kiekvieną rytą einu pas Kristaus Karaliaus tarnaites seseris melstis Liturgines valandas, tad anksti ryte akį lepina patys gražiausi piliakalnių ir Neries upės vaizdai. Dažnai būna, kad nuo Neries kyla rūkas, ir tada piliakalniai lyg nuotaka apsidenčia baltu paslapties nuometu. Beje, ir Punske gyvenant akį lepindavo nuostabus Punios ežeriukas, ypač rudens rytais.

B. B.: Ar toliau eisite palaimintojo

Teofiliaus Matulionio postuliatoriaus pareigas?

Kun. M. T.: Taip, eisiu toliau.

B. B.: Kokie planai, susiję su naujomis pareigomis? Kokią įtaką jos turės Jūsų gyvenimui?

Kun. M. T.: Kokių nors ypatingų planų neturiu. Gyvenimas parodys. Per abi parapijas turiu apie 1800 parapijiečių ir net 12 pastatų (norėtusi, kad jie stovėtų ir man išvažiavus). Įtaka gyvenimui bus didelė, nes tenka prisiiinti didelę atsakomybę. Būnant vikaru, nereikėjo spręsti ūkinių klausimų, nereikėjo pildyti dokumentų. Dabar laukia atsakingi uždaviniai.

B. B.: Labai dėkoju už pokalbį. Linkiu daug kantrybės ir ištvermės pastoraciniame darbe.

PARAMOS UŽSIENIO LIETUVIAMS SKYRIMO KONKURSAS

Informuojame, kad Valstybinis studijų fondas kviečia
**užsienio lietuvius, studijuojančius vientisose arba antrosiose studijų pakopose
Lietuvos aukštosiose mokyklose,
nuo 2020 m. rugpjūčio 26 iki rugsėjo 30 dienos
teikti paraiškas valstybės paramai gauti.**

Studentai gali pretenduoti į dviejų rūšių paramą: stipendiją ir/ar vienkartinę socialinę išmoką.

- Stipendijos mėnesinis dydis 126,75 Eur;
- Socialinė išmoka – tai vienkartinė išmoka, skiriama atsižvelgus į pretenduojančio gauti paramą asmens socialinę padėtį (nuo 203 Eur iki 319 Eur).

Parama neskiriama studentams, studijuojantiems kalbas tų šalių, iš kurių jie atvyko.

Užsienio lietuviai, studijuojantys Lietuvos aukštosiose mokyklose ir norintys gauti valstybės paramą 2020 m. rudens semestre, nuo 2020 m. rugpjūčio 26 d. iki 2020 m. rugsėjo 30 d. privalo:

1. *Užsiregistruoti Fondo interneto tinklalapyje ir elektroniniu būdu užpildyti nustatytos formos paraišką.* Paraiškos paramai gauti yra teikiamos elektroniniu būdu Fondo interneto tinklalapyje autorizuojantis per elektroninę bankininkystę arba elektroninio parašo sistemas (<https://parama.vsf.lt/login.aspx?ReturnUrl=%2f>).
2. Studentas, kuris *dėl paramos kreipiasi pirmą kartą*, iki paraiškų teikimo termino pabaigos *privalo pateikti užsienio lietuvių statusą patvirtinančius dokumentus* arba teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas jų kopijas. Pretenduojantys į paramą asmenys turi pateikti:
  - krašto lietuvių bendruomenės arba kitos institucijos išduotą lietuvių kilmę patvirtinantį dokumentą arba teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintą jo kopiją,
  - arba pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad jie ne mažiau kaip 3 metus yra gyvenę užsienyje, o atvykę į Lietuvos Respubliką pradėjo mokytis ne žemesnėje nei aštunta klasėje.
3. Studentas, *norintis gauti socialinę išmoką*, paraiškoje pažymi socialinį kriterijų, pagal kurį pretenduoja gauti socialinę išmoką, ir iki paraiškų teikimo termino pabaigos privalo pateikti Fondui *socialinę padėtį patvirtinančius dokumentus* (šeimos narių skaičių patvirtinančius dokumentus, mirties liudijimus ir pan.) arba teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas jų kopijas, išskyrus atvejus, kai Fondas nurodo, kad dokumentų pateikti nereikia.

Užsienio lietuvių statusą patvirtinančius dokumentus ir socialinę padėtį patvirtinančius dokumentus studentas turi išsiųsti registruotu paštu arba atnešti į Fondą.

Daugiau informacijos apie paramos suteikimo sąlygas ir tvarką teikiama telefonu (8 5) 2639158 bei Fondo interneto tinklalapyje www.vsf.lrv.lt.

Liepos 10 d. mirė mūsų brangi draugė
Julija Gasparavičienė iš Punsko,
 mokytoja pensininkė, mylėjusi Tėvynę,
 branginusi lietuvišką žodį.
 Užuojaautos žodžius skiriame dukroms
 Birutei ir Irutei, anūkei Neringai
 bei artimiesiems.
Mokytojos pensininkės

Vasarai atėjus,
 Liepoms sužydėjus,
 Mūsų draugė Julija
 Į Amžinybę išvyko.

Pasirinko naują Tėvynę –
 Dangaus mėlynę,
 Be rūpesčių, skausmų
 Ir įvairių sunkių ligų.

Jos širdis jau neliūdės,
 Kūnas skausmų nekentės,
 Šalia mylimo vyro budės,
 O kapų beržai jiems šlamės,
 Amžiną maldą abiem kalbės.

Lai būna lengva Punsko žemelė.

2020 m. liepos 11 d. į Amžinybę iškeliavo
A. A. SIGITAS ŠLIAUŽYS
 iš Valinčių.

Nuoširdžiai dėkojame visiems, kurie lankė ligonį per 8-erius sunkius jo gyvenimo metus, teikė vilties šiltais žodžiais, pradžiugino lietuviškos duonos kepalėliu, pagrojiu jo mėgstama armonika, padainavimu, tiesiog pabuvimu kartu. Nuoširdžiai aciū Punsko ambulatorijos, Seinų, Suvalkų ir Balstogės gydytojams bei medicinos seselėms, Punsko „Carito“ ir reabilitacijos darbuotojoms, vaistininkėms už ilgametį mūsų mylimo tėvelio ir senelio gydymą bei slaugymą. Aciū visiems, kurie padėjo ir norėjo padėti ligoniui bei mums pačiu sunkiausiu laikotarpiu, seselei Teresei – už ypatingą rūpinimąsi.

Širdingai dėkojame kunigams Česlovui Baganui ir Mariui Talučiui, kurie stiprino ligonį sakramentais, maldomis, giesmėmis ir geru žodžiu. Aciū tariame kunigui Povilui Šlaminiui, kuris atnašavo gedulingas šv. Mišias ir palydėjo į kapines. Aciū bažnyčios patarnautojams, giesmininkams už gražias giesmes, brangiems kaimynams, giminėms, draugams, bičiuliams, „Tėviškės aidų“, „Gimtinės“ ir „Alnos“ ansamblių dalyviams, Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijai ir visiems, kurie padėjo suruošti šermenis, palaikė mus sunkią netekties valandą ir palydėjo Velionį į amžinojo poilsio vietą.

Liūdinti dukra Birutė su šeima

Dėl **Henryk Radzewicz** mirties nuoširdžius užuojaautos žodžius mirusio Draugo šeimai reiškia

**Draugai iš Lenkijos liaudies partijos
 (Polskie Stronnictwo Ludowe)
 Seinų apskrities valdybos**

**PARDUODAME
 RUDENINES AVIETES.
 Priimame išankstinius užsakymus.**

Tel. +48 724435325, +48 875161126

Gerb. Jeronimui ir Irenai Šalčiūnams

Mieli rėmėjai!
 Vėl pasiekė mus Jūsų auka
 „Aušros“ redakcijai. Nuoširdžiai dėkojame.
 Žavimės Jūsų laikysena, kai visuomenės
 reikalai svarbiau už asmeninius poreikius.
 Linkime sveikatos ir ištvermės.

„Aušros“ redakcija